

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Penitenciární péče

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ NA INTERNETU – KYBERŠIKANNA RISK BEHAVIOUR ON THE INTERNET – CYBERBULLYING

Bakalářská práce: 11–FP–KSS– 4006

Autor:

David HAJNA

Luční 490

46331 Chrastava

Podpis:

Vedoucí práce: RNDr. Pavel Pešat, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
62	5	0	6	36	2+1CD

V Liberci dne: 29. 6. 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **David HAJNA**
Osobní číslo: **P09000063**
Studijní program: **B7508 Sociální práce**
Studijní obor: **Penitenciární péče**
Název tématu: **Rizikové chování na Internetu - Kyberšikana**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl: Cílem práce je výzkum rizikového chování na Internetu se zaměřením na kyberšikanu.

Metody: Dotazník

Požadavky:

- 1) Rešerše problematiky šikany se zaměřením na kyberšikanu na základních školách.
- 2) Formulace základní výzkumných hypotéz o prevalenci kyberšikany a souvislosti mezi šikanou a kyberšikanou u dětí ve věkové skupině dle bodu 1.
- 3) Návrh modifikovaného on-line dotazníku pro výzkum kyberšikany vycházející z Olweusova dotazníku, případně analogického.
- 4) Provedení sběru dat pomocí dotazníku navrženého v bodě 2 ve školách určených po dohodě s vedoucím práce v rozsahu alespoň 100 respondentů.
- 5) Statistické vyhodnocení zjištěných dat a verifikace výzkumných hypotéz.
- 6) Vyhodnocení provedeného výzkumu a formulace doporučení pro prevenci v praxi.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

BEDNÁŘOVÁ, M. On-line nástroje pro výzkum rizikového chování na Internetu. Diplomová práce. Liberec: FP TUL v tisku.

E-bezpečí. Internetový portál. [online]. c2009 [citováno 18. 11. 2010]. <<http://www.e-bezpeci.cz/>>.

E-nebezpečí. Internetový portál. [online]. c2010 [citováno 18. 11. 2010]. <<http://www.e-nebezpeci.cz/>>.

HENDL, J. Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat. 3. přepracované vydání. Praha: Portál, 2009. 695 s. ISBN 978-80-7367-482-3.

JURKOVÁ, K. Osobnostně-rysový přístup k výzkumu šikany. Diplomová práce. Filosofická fakulta MU: Brno 2009. [on-line]. cit 15.12.2010. <http://is.muni.cz/th/144951/ff_m/Diplomova_prace.pdf>.

KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2005. 272 s. ISBN 80-7367-014-3.

KOPECKÝ, K., KREJČÍ, V. Rizika virtuální komunikace. 1. vyd. Olomouc: Net university, 2010. 34 s. ISBN 978-80-254-7866-0.

KREJČÍ, V. Kyberšikana. (studie) [on-line]. c2010-09-25. [cit 2010-17-11]. <<http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studiumstudie-atd?download=14%3Akybersikana-studie>>. ISBN 978-80-254-7791-5.

Minimalizace šikany. Informační portál o šikaně na školách. [online]. c2008. [citováno 18. 11. 2010]. <<http://www.minimalizacesikany.cz/>>.

PEŠAT, P. Rizikové jevy související s využíváním informačních a komunikačních technologií ? kyberšikana. Preprint - přijato k tisku - Speciální pedagogika 2011. ISSN 1211-2720.

Vedoucí bakalářské práce:

RNDr. Pavel Pešat, Ph.D.

Katedra aplikované matematiky

Datum zadání bakalářské práce: 1. dubna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce: 27. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Irena Pešatová, Ph.D.
vedoucí katedry

dne 22.04.2011

Čestné prohlášení

Název práce: Rizikové chování na Internetu – Kyberšikana
Jméno a příjmení autora: David Hajna
Osobní číslo: P09000063

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 29. 06. 2012

David Hajna

Poděkování

Zejména bych chtěl poděkovat vedoucímu práce panu RNDr. Pavlu Pešatovi, Ph.D. za jeho trpělivost, cenné rady, náměty a čas který mi věnoval, děkuji také, za kritické, ale přínosné připomínky.

Také bych chtěl poděkovat své ženě Petře, za projevenou trpělivost po dobu mého studia.

Abstrakt

S rozvojem nových elektronických komunikačních technologií se objevila nová nebezpečí a také výzvy, které lidé v minulosti neznali. Jeden z nebezpečných fenoménů dneška je kyberšikana, která se vedle klasické šikany zabývala na školách v České republice, ale i ve světě. Tato práce se věnuje kyberšikaně na základní škole a je rozdělena do dvou částí.

Teoretická část se zabývá kyberšikanou a úzce související šikanou na školách. Jsou zde vymezeny pojmy kyberšikana, šikana, sekundární útočníci. Dále se práce zabývá vývojem šikany, typickou obětí, typickým útočníkem, prostředky a druhy kybernetické šikany. V teoretické části se dále zabýváme prevencí a postihem kyberšikany.

Praktická část práce analyzuje výskyt kyberšikany a šikany na základní škole v Bílé Třemešné. Na této základní škole byli za pomoci anonymních dotazníků dotázáni všichni žáci od páté do deváté třídy. Tímto průzkumem jsme získali údaje od 90 žáků.

Klíčové pojmy: šikana, kyberšikana, oběť, útočník, on-line prostředí, zákonný postih, prevence, nebezpečí

Abstract

With the development of new electronic communication technologies new dangers appeared as well as challenges, which people did not know in the past. One of the most dangerous phenomena of today is a cyber-bullying, which has resided along the classical bullying at schools in the Czech Republic, but also in the world. This thesis covers the cyber-bullying at a primary school and is divided into two parts.

The theoretical part deals with the cyber-bullying and closely related bullying at schools. Terms such as cyber-bullying, secondary aggressors are defined here. Further the thesis deals with the development of bullying, typical victim, typical aggressor, means and types of cyber-bullying. In the theoretical part, we further deal with the prevention and sanction of cyber-bullying.

The practical part of the thesis analyses the occurrence of cyber-bullying and bullying at a primary school in Bílá Třemešná. With the help of anonymous questionnaires all pupils from the fifth to the ninth grade were questioned at this school. This research provided data from ninety pupils.

Key terms: bullying, cyber-bullying, victim, aggressor, on-line environment, legal sanction, prevention, danger

Obsah

Úvod.....	10
1 Šikana.....	12
1.1 Výskyt šikany na školách.....	13
1.2 Nejčastější projevy šikany.....	13
1.3 Psychická šikana.....	15
1.4 Vývoj šikany.....	17
1.4.1 První stádium (vznik ostrakismu).....	17
1.4.2 Druhé stádium (fyzická agrese a nárůst psychické manipulace).....	17
1.4.3 Třetí stádium (vznik jádra).....	18
1.4.4 Čtvrté stádium (vznik norem).....	18
1.4.5 Páté stádium (dokonalá šikana – totalita).....	19
1.5 Typická oběť šikany.....	19
1.6 Šikana – útočník.....	20
2 Kybernetická šikana.....	22
2.1 On-line prostředí.....	22
2.1.1 Prostředky kybernetické šikany.....	24
2.1.2 Druhy kybernetické šikany.....	25
2.1.3 Další negativní jevy v on-line prostředí.....	27
2.2 Specifika kybernetické šikany.....	27
2.2.1 Sekundární útočníci.....	29
2.3 Výskyt kybernetické šikany.....	29
2.4 Zákonný postih kybernetické šikany.....	30
2.5 Prevence kybernetické šikany.....	32
2.5.1 Prevence technickými prostředky.....	32
2.5.2 Prevence behaviorální.....	33
2.6 Pomoc při zjištění kybernetické šikany.....	34

2.6.1 Nestátní instituce zabývající se kybernetickou šikanou.....	36
3 Děti ve věkové skupině od 5. do 9. třídy základní školy.....	37
4 Výzkum kyberšikany na základní škole.....	40
4.1 Výzkumná metoda.....	40
4.1.1 Škola v Bílé Třemešné.....	40
4.1.2 Dotazník.....	41
4.2 Zkoumaný vzorek.....	42
4.3 Prostá šikana dětí.....	43
4.4 Chování dětí na internetu.....	45
4.5 Kyberšikana.....	47
4.5.1 Kyberšikanující chlapci.....	48
4.5.2 Sociální prostředí bránící rozvinutí kyberšikany.....	50
4.5.3 Nebezpečnost sociálních sítí	51
4.5.4 Reakce dětí na kyberšikanu.....	53
5 Závěr.....	55
6 Seznam použité literatury.....	58
Přílohy.....	64
Dotazník Kyberšikana.....	64
Tabulky výsledků zjištěných výzkumem.....	70

Úvod

Současný svět lze asi nejlépe charakterizovat jako svět rychle se rozvíjejících technologií. Z těchto technologií mají nejdynamičtější rozvoj technologie výpočetní a sdělovací. Během posledních dvaceti let tyto moderní komunikační metody zaznamenaly obrovský rozvoj a rozšíření. Jejich rozvoj je rychlý a masový. Například telefonní Standard GSM (Global System for Mobile Communications) byl vydán teprve v roce 1991 (Rambousek, 2003). Druhý mobilní operátor – dnešní T-mobile – vstoupil na náš trh o pět let později. Ve stejné době se také v České republice začala budovat GSM síť. Obdobně rychlý vývoj zaznamenáváme i u rozšíření domácích počítačů a jejich propojení s internetovou sítí. Takový prudký rozvoj přináší uživatelům mnohá úskalí. Mnoho nebezpečí pramení právě z neznalosti on-line prostředí, které bylo pomocí nových technologií vytvořeno. Velká část dospělé populace se s výpočetní technikou setkala až po dokončení vzdělávacího procesu. Není vůbec neobvyklé, že dnešní děti jsou s novými technologiemi více sžité než jejich rodiče.

Jelikož rodiče mnohdy virtuální prostředí znají jen povrchně, neumějí své děti v kyberprostoru účinně chránit. Ještě horší situace nastává pokud dospělí toto kyber-nebezpečí neznají, nebo ho podceňují. Z výzkumů vyplývá, že *téměř polovina rodičů si není vědoma nebezpečí, kterému jsou jejich děti na internetu vystaveny* (Otmar-Sztejn 2009, s. 14). Takový přístup je velmi nebezpečný o čemž svědčí množství tragických kauz, které byly prezentovány i v našich sdělovacích prostředcích. Tyto tragédie známe zatím jenom zprostředkovaně ze zahraničí, ale je jen otázkou času, kdy se něco podobného stane i u nás.

Téma této bakalářské práce zabývající se kyberšikanou jsem si vybral proto, že jsem střední školu vystudoval v oboru číslicové a sdělovací techniky a proto mi je oblast IT velmi blízká. Dále byla velmi lákavá možnost vstoupit na méně

probádané a aktuální téma, které se dotýká velkého množství lidí. Neméně podstatné je také to, že zpracováním tohoto poměrně nového fenoménu mohu smysluplně zakončit své studium.

Ve své práci se zabývám kybernetickou šikanou dětí, která se někdy označuje jako cyberbullying. Tento nový fenomén posledních let si už stihl ve světě vybrat několik obětí a to hlavně mezi dětmi nebo dospívající mládeží. Průzkum kyberšikany a výskytu rizikového chování byl proveden u dětí ze základní školy v Bílé Třemešné. Cílem tohoto průzkumu bylo zmapovat výskyt kyberšikany na této základní škole.

Průzkum byl proveden pomocí modifikovaného dotazníku pro výzkum kyberšikany, který vychází z dotazníku který byl vytvořen v projektu Bezpečně v kyberprostoru pro potřeby pedagogů Jihomoravského kraje a dotazníku Olweusova. Po analýze průzkumu jsme navrhli opatření, která by měla napomoci učitelům zvládat tento negativní jev.

1 Šikana

Při hledání cest jakým způsobem zabránit vzniku kyberšikany, potřebujeme znát nejnütnější poznatky o fenoménu šikany. Má to své výhody, nemusíme namáhavě objevovat již objevené (Michal Kolář, z Rogers 2011, s. 8).

Šikana (též Bullying, mobbing) je tělesné, psychické, nebo kombinované ponižování, popřípadě týrání jedinců jinými. K tomuto jednání dochází nejčastěji ve vrstevnických skupinách. Původci tohoto jednání bývají jedinci fyzicky zdatnější, starší, nebo vyspělejší. Také mohou být v početní převaze (Hartl, Hartlová 2009, s.591).

Vágnerová (2008, s. 798) k této definici udává, že toto jednání směřuje vůči slabšímu jedinci, který nemá možnost z této situace uniknout, nebo se účinně bránit. Také je velmi důležité, že slabost a bezmocnost oběti toto jednání posiluje a stimuluje. K šikaně dochází nejvíce v dětských kolektivech, které mají vysoký stupeň konformity. V těchto partách je velká potřeba soudržné skupiny ve které jsou všichni stejní. Tyto dětské kolektivy si často svoji moc utvrzují ve vztazích k menšinovým a slabším skupinám nebo jednotlivcům. *Šikana je projevem zneužití postavení a moci* (Vágnerová 2008, s. 798). Toto postavení a moc bývá delegováno nejčastěji fyzickou nadřazeností, ale nemusí tomu tak být vždy. Velmi častá bývá také šikana, která je provozována za pomoci sil psychických. Je velmi obvyklé, že šikanovaný jedinec svoji slabost zjevně manifestuje. Někdy také dochází k tomu, že původci šikany jsou intelektově zdatní jedinci, kteří tento intelekt používají k šikaně svých méně zdatných spolužáků. K tomuto jevu dochází většinou na výběrových školách, kde bychom toto jednání nepředpokládali. Jedním ze znaků šikany je také skutečnost, že oběť vnímá jednání vrstevníků jako nepříjemné (Martínek 2009, s. 109).

1.1 Výskyt šikany na školách

Velmi zneklidňující je fakt, že o drtivé většině případů šikany se neví. Tato šikana ve většině případů zůstává latentní. Například Martínek (2009, s. 109) uvádí, že *Poslední výzkumy ukazují, že na našich školách prošlo šikanou 41% dětí.* Kolář (2011, s. 22) odhaduje výskyt šikany na 20 procent a své tvrzení opírá o studie, které zjistily výskyt šikany od 11 % do 41 % ze zkoumaných respondentů. Šikana se jako důvod pro umístění dětí do DDU objevuje u 11% případů. (Večerka a kol. 2000, s. 144). Rozdílnost ve výsledcích výzkumu o výskytu šikany je dána rozdílným nastavením kritérií co je, nebo není šikana (Říčan 1995, s. 14). Také víme, že šikana je přítomna v menší nebo větší míře ve všech typech škol nebo zařízení. Najdeme ji na základních školách, gymnáziích, nebo učilištích. Šikana se vyskytuje jak v dívčích tak chlapeckých kolektivech. Vyšší procento výskytu šikany můžeme předpokládat v kolektivech dětí v ústavní nebo náhradní rodinné výchově (Kolář 1997, s. 13).

Společenská tolerance šikany je velmi vysoká. Společnost projevy šikany bagatelizuje a někdy je dokonce pokládá za projev síly schopného jedince, který tak demonstruje svoji schopnost zvládat těžké a nebezpečné situace. Tento postoj společnosti má velmi negativní vliv na snahy o její minimalizaci. V některých uzavřených sociálních skupinách jako je armáda, vězení, nebo například internát se šikana stává nepsanou sociální normou. V těchto institucích se mnohdy šikana stává rituálem, který je přehlížen a tolerován. Toto umožňuje sociálním učením přenášet šikanu na další generace (Vágnerová 2008, s. 800).

1.2 Nejčastější projevy šikany

Projevy šikany jsou velmi rozmanité. Můžeme říci, že v počátku se omezují na „pouhé“ vytěsnění (ostrakizmus) oběti z kolektivu ostatních dětí. Po čase šikana začíná narůstat a útočník získává větší sebevědomí. Šikana začíná být

vážnější, zpočátku bývá jenom verbální, postupem času útočník nebo útočníci přecházejí v nevhodné žerty, zesměšňování, ničení věcí oběti a podobně. Pokud v této době nepřijde zásah zvenčí, šikana narůstá na intenzitě a dochází k fyzickým útokům, vymáhání peněz, otročení, krádeží svačiny a jiné. Pokud má šikana volný průběh, stává se kolektivní záležitostí v této souvislosti mluvíme o tzv. dokonané šikaně.

Vágnerová (2008, s. 801) rozděluje šikanu na skrytou a zjevnou. Skrytá šikana se projevuje vesměs sociální izolací dětí a jejich vyloučením z kolektivu. Dle stejné autorky může mít zjevná šikana tuto podobu:

- **fyzické násilí a ponižování** (např. strkání, bití, skákání po oběti, zavírání do popelnice);
- **psychické ponižování a vydírání** (nucení ke svlékání, k posluze, nadávání a podobně);
- **destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti** (brání a ničení věcí, trhání sešitů, polití šatstva a podobně) Vágnerová (2008, s. 801).

Šikana se též liší mírou zapojení oběti. Buďto může jít o pasivní nedobrovolné strpení ponižujícího chování jako je například plivání. Druhou a z hlediska ponížení oběti horší variantou je donucení k degradujícímu jednání (nošení tašky, krádeže pro agresora a podobně).

Jiné základní dělení šikany používá Kolář (2011, s. 78) který rozlišuje šikanu:

- a) **podle typu agrese a prostředku týrání** (fyzická, psychická, smíšená, kyberšikana),
- b) **podle věku a typu školy** (předškoláci, žáci prvního, nebo druhého stupně, na učilištích, gymnasiích, vysokoškolská šikana),

- c) **podle genderového hlediska** (chlapecká, dívčí, homofóbní, šikanování dívek chlapci nebo naopak),
- d) **podle způsobu řízení dané školy** (demokraticky nebo nedemokraticky vedená škola, popřípadě výchovný ústav s pevně nastavenou strukturou vedení),
- e) **podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů** (neslyšící, nevidomí, vozíčkáři).

Rozdílná je také šikana mezi pohlavími. Chlapci více používají fyzický nátlak, dívky naopak nátlak psychický. Jiné je také postavení oběti k útočníkovi. Zatímco u dívek dochází k šikaně mezi blízkými kamarádkami. Chlapci naopak své blízké kamarády většinou nešikanují. S tímto faktem se velmi často setkáváme při vyšetřování kyberšikany, kdy často k nejhorším útokům na dívky dochází ze strany jejich nejbližších kamarádek.

1.3 Psychická šikana

Tento druh šikany je stejně krutý jako šikana fyzická. Nebezpečnost tohoto druhu šikanování pramení z jeho zákeřnosti a velmi těžké odhalitelnosti. Velmi těžké je také posouzení jestli jde o šikanování, nebo stále ještě o nevinné dětské škádlení. Pro tuto svoji vlastnost bývá psychická šikana velmi dlouho skryta. Její projevy jsou pohledem velmi těžko rozpoznatelné, což stěžuje práci pedagogickému personálu. Ubližování oběti ve velké většině případů nezanechává na těle viditelné stopy. Pro tuto svoji vlastnost bývá tento druh šikany také velmi často podceňován.

Psychická šikana stejně jako šikana fyzická se postupně vyvíjí. I ona začíná ostrakismem a testováním oběti a kolektivu. Postupně útočník nebo skupina trápení oběti stupňuje. Oběť je vysmívána, ponižovaná, všeobecně odmítána.

Ostatní děti se jí štítí, neodpovídají ji na otázky, chovají se jako by neexistovala a podobně. V nejhorším stádiu může oběť za vše co kolektiv postihne. Velkou zbraní tohoto druhu šikany jsou různé psychické manipulace, kdy postižený udělá prakticky vše, aby se zavděčil. Někdy může psychická šikana vyvrcholit fyzickým útokem, ale není to pravidlo. Velmi zhoubné je také doporučení oběti k sebevraždě, nebo pseudodemokratické petice vybízející šikanovaného k opuštění třídy, školního zájezdu a podobně.

Psychickou šikanu praktikují především děvčata. U dívek je velmi časté, že oběť a iniciátor šikany jsou, nebo byly velmi dobré kamarádky. V takovém případě jsou útoky velmi cílené a zraňující. Útočník a oběť mohou navenek působit kamarádským dojmem, což stěžuje odhalení psychického týrání. Problematické je také případné vyšetřování této šikany. I u tohoto druhu šikany je v pokročilém stádiu často přítomna silná závislost. Tato závislost se prohlubuje s délkou šikanování. Tato pseudoláska je velmi podobná takzvanému stockholmskému syndromu, se kterým se také spojuje.

Další velmi ohroženou skupinou šikanování jsou postižené děti, které mohou být pro své postižení vysmívány a odmítány.

Následky psychické šikany jsou stejně destruktivní jako u její fyzické sestry. Oběť ztrácí sebeúctu, cítí se méněcenná, neatraktivní neschopná. Časté je zhoršení prospěchu ve škole. Rizikovým faktorem je také puberta. V tomto věku jsou děti a hlavně dívky k útokům psychické šikany zvýšeně vnímavé. V těchto případech může vést tato šikana až k sebevražednému jednání (Kolář 2011, s. 37–39, 57–62, 80).

1.4 Vývoj šikany

Z důvodů snadnější diagnostiky stádia šikanování bylo zavedeno pět stupňů stádií vývoje šikany: (Kolář 2004, s. 32), (Kolář 2011, s. 45), (Martínek 2009, s. 117), (Lovasová 2006, s. 7).

1.4.1 První stádium (vznik ostrakismu)

V každé skupině dětí se po čase vytvoří skupina, která je na společenském suterénu. Tito jedinci mají ve skupině malý vliv. Pokud se ve skupině cíleně nepracuje na vztazích mezi žáky tak tito jedinci zažívají prvky šikanování nazývané ostrakismus. *Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře, je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky a podobně* (Kolář 2004, s. 32). Pokud se ve skupině ostrakismus objeví tak se skupina téměř vždy rozdělí na tři části. V první je agresor, agresori a jejich sympatizanti. Proti nim stojí oběť nebo oběti. Třetí skupinou je neutrální jádro, kterého se dění v kolektivu jakoby netýká. V tomto neutrálním jádru bývají děti průměrné a to jak v chování tak i prospěchu. Jedinci z této skupiny nám mohou poskytnout neobjektivnější pohled na vztahy ve třídě.

1.4.2 Druhé stádium (fyzická agrese a nárůst psychické manipulace)

Jako spouštěč k přechodu z prvního do druhého stádia slouží většinou stresující situace jako je například vysvědčení, školní výlet, neúspěch v písemné práci a podobně. V této situaci dříve ostrakisovaní jedinci se stávají hromosvodem špatných pocitů na kterých si „spolužáci“ vylepšují náladu. Šikanující agresori poprvé zažívají pocit moci z ubližování slabšímu a pokud se jim to zalíbí začínají své jednání opakovat. Postupně se na svém jednání stávají závis-

lí, protože jim moc nad druhým kompenzuje jejich neúspěchy. U oběti se většinou v této fázi prudce zhorší školní prospěch a docházka. Na hodinách vyučování bývá nesoustředěná. Snaží se z defektního prostředí uniknout, za což bývá často trestána. Může u ní také dojít k traumatizaci. V této době se také mění složení skupiny. Středové neutrální jádro zaniká. Část dětí se přidává k agresorům. Někdy ale nastane situace, že se ve třídě vytvoří silná prosociální klika, která se otevřeně zastane oběti a útočníci neuspějí. Tato varianta nastává jenom tehdy, pokud pedagog pracuje na dobrých vztazích ve skupině.

1.4.3 Třetí stádium (vznik jádra)

V této době se rozhoduje o dalším vývoji skupiny. Pokud se do této doby ve třídě nevytvořila protiváha šikanujícím jedincům nastává další destrukce vztahů ve skupině. Vzniká takzvaná *pyramida šikanování* (Martínek 2009, s. 117) na jejímž vrcholu stojí agresori, kteří začínají zbytek skupiny ovládat. Základy pyramidy tvoří oběti agresorů kterých se už ve skupině nikdo nezastane. Zbytek skupiny se agresorů také bojí a jsou rádi, že sami nejsou šikanováni. Tlak na oběť se stále zvyšuje a agresori bývají na svém jednání stále více závislí. V této době je už oběť fyzicky i psychicky velmi brutálně týraná. I v této době může nastat vyrovnaní sil ve skupině a šikanování se zastaví. Tato rovnováha je však křehká a může ji zrušit jakákoli negativní situace, jako je například příchod dalšího agresora a podobně.

1.4.4 Čtvrté stádium (vznik norem)

Pokud je agresorům ponechána volná ruka nad skupinou a nikdo se jim nedokáže postavit, začíná skupina přijímat jejich normy, které se stávají zákonem. Vzniká skupina vládců a jejich poddaní. Díky tlaku na konformitu se proměna skupiny urychluje. Proměna kolektivu je obrovská. I jedinci, kteří se dříve na

šikaně oběti nikdy nepodíleli začínají šikanovat, aby se zalíbili vládcům. V této době se na šikaně začíná stávat závislá i oběť, která se se svojí úlohou smiřuje.

1.4.5 Páté stádium (dokonalá šikana – totalita)

Tento druh šikany ve školách nastává zřídka. Je znám spíše z věznic, vojenského prostředí, nebo výchovných ústavů. Je charakterizován tím, že útočníci mají absolutní moc nad oběťmi, které jim otročí. Celá skupina přijala jejich normy a aktivně se podílí na jejich udržování. V této době také většinou dochází k rozvoji takzvaného Stockholmského syndromu. Oběti své pány bezmyšlenkovitě poslouchají a neumí si bez nich svůj život představit. Jsou známy otřesné, skoro nepředstavitelné způsoby týrání obětí (pálení rozžhaveným železem, vyhazování z okna ve skříňce, trhání masa kleštěmi a jiné). Učitelé ani jiní pracovníci nemají v tomto stádiu žádnou šanci s tímto kolektivem něco udělat. Jediná možnost je třídu rozpustit. Viníky tvrdě potrestat a obětem zajistit odbornou pomoc.

Z vlastní zkušenosti mohu konstatovat, že na základních školách se nejčastěji setkáváme s prvním a druhým stádiem záměrného ubližování, třetí stádium je zde většinou vzácné (Martínek 2009, s. 129).

1.5 Typická oběť šikany

Jde většinou o děti nějakým způsobem znevýhodněné. Jejich hendikep může být dán například: špatným prospěchem, menšinovou příslušností, tělesným postižením, ekonomickou situací a podobně. Velmi častý je také určitý projev bezmoci, který oběť zjevně manifestuje. Oběť je téměř vždy pro útočníky snadný cíl. Jak uvádí Vágnerová (2008 s. 799) *Bývají to tiché, plaché, úzkostné a nejisté děti s nízkým sebevědomím. Jsou zvyklé se podřizovat. Zpravidla bývají fy-*

zicky slabé a neobratné, někdy jsou obézní nebo jinak nápadného zevnějšku. Školní prospěch šikanovaných dětí není z hlediska šikanování důležitý.

Martínek (2009, s. 139) má vytypované oběti do čtyř skupin:

- Oběť na první pohled. V této kategorii jsou děti, které svým projevem vysílají do okolí jasný signál o své slabosti. Tyto děti mají „chatrný“ zevnějšek neumějí se prosazovat, nemají vlastní iniciativu. Neřídí svůj život.
- Děti z ochranného prostředí maminek a babiček. Rodiče a babičky těchto dětí přehánějí vzhledem k jejich věku svoji protektivní péči.
- Postižené děti. U těchto dětí je důležité, aby si učitelé uvědomovali, že tito jedinci jsou z hlediska šikany ohroženou skupinou.
- Děti učitelů. Tyto děti patří také k ohrožené podskupině a to zvláště pokud rodiče své ratolesti sami vyučují.

Může se také stát, že šikanován bude jedinec, který je fyzicky velmi zdatný, ale je psychologicky bezbranný. (Kolář 2004, s. 57). Více jsou také šikanována děvčata oproti chlapcům. Je to dáno tím, že děvčata jsou šikanována jak chlapci, tak i děvčaty. Zatímco šikana chlapců děvčaty je spíše výjimečná.

1.6 Šikana – útočník

Jak uvádí Vágnerová (2008 s. 798) původce šikany je většinou fyzicky nebo psychicky dobře vyvinutý jedinec, který má potřebu být dominantní osobností kolektivu. Touto svojí zvýšenou snahou o prosazení velmi často kompenzuje nízké sebevědomí. Dle zmiňované autorky také mívají tyto děti horší školní prospěch, i když toto nemusí být pravidlo. Velmi důležitou predikcí ke sklonu k šikanování je přítomnost agresivního chování v rodině, nebo předešlá zku-

šenost s šikanou. Velmi často jsou agresori šikany dříve šikanované děti. Tyto děti jsou v americkém prostoru označovány pojmem „násilník – oběť“ (bully-victims). Dle Marini (2011) byla jedna třetina dětí, která prováděla šikanu nebo byla šikanovaná identifikována jako násilník – oběť.

Kolář (2011, s. 124) uvádí, že šikana není záležitostí intelektu ani vzdělanosti. I vzdělané a intelektuálně nadané děti se mohou stát trýzniteli druhých.

Pohotovost k šikanování je dána mravními a charakterovými vlastnostmi jedince. V této souvislosti je nutné si uvědomit, že děti vzhledem k svému věku nemají dostatečně zvnitřněné mravní normy. Také nebývají schopné správně posoudit své jednání. Tímto nedostatečným vývojovým zráním se dá u dětí vysvětlit poměrně snadné podlehnutí jinak slušného jedince tlaku šikanující většiny. Morální vývoj člověka probíhá až do dospělosti a jak uvádí Langmeier (2006, s.134) *pouze asi 25 % dospělých Američanů dosáhne postkonvenční úrovně mravního vývoje.*

Velmi problémová se také jeví přirozená reakce rodičů malých agresorů, kteří své dítě v drtivé většině případů velmi silně brání. Tento tlak rodičů a někdy i kantorů vede dost často ke zmaření všech poctivých snah o vyšetření šikany. Tento postup má ve svém důsledku velmi negativní vliv na všechny zúčastněné.

2 Kybernetická šikana

Kyberšikana není samostatnou entitou, tedy šikanou sama pro sebe, ale jedná se pouze o jednu z forem šikany. Přesněji řečeno je to nové dítě psychické šikany. Podstata a řada mechanismů jsou u kyberšikany a tradiční psychické (nepřímé) šikany společné (Michal Kolář, z Rogers 2011, s. 8).

Moderní informační technologie daly šikanujícím agresorům nové silnější a destruktivnější zbraně k týrání oběti. Kyberšikana na školách ve většině případů doplňuje klasické formy šikany, které jsme si popsali na začátku této práce. Role agresorů a útočníků se také většinou nemění. Kolář (2011, s. 84) uvádí, že po každé když řešil problémy s kyberšikanou na škole zjistil v postižené třídě i přítomnost šikany klasické. Šikanující útočník jenom využívá veškeré možnosti, které mu pomůžou k dominanci nad svou obětí. V tomto ohledu jsou moderní komunikační techniky mocnou zbraní. V této souvislosti se nabízí otázka jestli má smysl kyberšikanu a klasickou šikanu od sebe oddělovat. Pokud se zjistí při šetření kyberšikany přítomnost té klasické, jistě bude vhodné řešit obě současně. Pro ilustraci zhoubnosti zneužití nových technologií si můžeme představit vývoj klasické šikany se sexuálním podtextem, kdy je oběť donucena se před skupinou svléknout a nebo jinak ponížit. Toto velké trauma je násobně zvýšeno pokud je z této situace pořízen záznam, který je dále zveřejněn na internetu. Podobný případ s tragickým koncem se stal žačce gdaňského gymnasia Anně Halman v sousedním Polsku. (Krejčí 2010, s.36)

2.1 On-line prostředí

Kyberprostor se neustále velmi rychle vyvíjí. Musíme mít na paměti, že současné komunikační prostředky jsou jenom prostředky „současné“. Pokud si dnes vypracujeme určitý přehled o nových technikách komunikace, tak tento

naš přehled má jen dočasnou platnost. Zatím nejsou známy případy, že by technické hračky šly za rámec daný fyziologií lidského těla. V současné době je v IT oblasti vidět markantní posun ve využívání počítačů a jim podobných zařízení. Tento trend se vyznačuje tím, že veškeré služby se přesouvají z lokální formy na formu síťovou. Tento trend má velká bezpečnostní rizika a to hlavně pokud tyto nové produkty použijeme například k ukládání citlivých dat.

Dalším komunikačním fenoménem posledních let a to hlavně u mladší generace jsou sociální sítě. Využívání těchto sítí má velmi dynamický vývoj. Velmi zářející je fakt, že velká skupina lidí nemá zábrany publikovat na těchto sítích velmi nebezpečný a snadno zneužitelný materiál. Podíváme-li se na jakýkoli „pirátský“ server jako je například (www.war-forum.net) a podobně, dají se na těchto serverech dost často nalézt odkazy na choulostivé materiály ze sociálních sítí a to i s případnými adresami bydliště obětí. Tyto materiály byly získány i ze zabezpečených schránek. Za jakým účelem se toto stalo je už jen spekulace. Můžeme se jenom domnívat, že většina těchto hackerských útoků je podniknuta z důvodů získání financí. Nemůžeme ale také například vyloučit pouhou snahu mladého studenta IT, kterou si takto dokazuje svoji erudici v oboru.

Je také velmi pravděpodobné, že v budoucnu těchto komunikačních nebezpečí bude spíše přibývat. Jeden příklad pro ilustraci. Jedno z pravidel bezpečného surfování dětí na internetu říká „mějte počítač s internetem doma v místě, kde ho budete mít pod neustálým dozorem“. Toto doporučení pomalu přestává platit, protože stále více dětí má přístup na internet už ve svém mobilním telefonu. Je skoro jisté, že do pěti let bude mobilní internet naprostou samozřejmostí. Tato „samozřejmost“ bude vytvářet velký tlak na děti rodičů, kteří tuto „vymoženost“ svým dětem nepořídí. Je velmi pravděpodobné, že rodiče nakonec tlaku na konformitu podlehnou.

2.1.1 Prostředky kybernetické šikany

Pomocí mobilního telefonu

- SMS zprávy – nejčastěji útočné nebo výhružné zprávy. Kyberšikana pomocí SMS zpráv probíhá většinou za pomoci anonymních SIM karet, které po vyčerpání kreditu útočník zahodí. Oběť bývá šikanována zahlcením velkého množství zpráv.
- Telefonáty – stejně jako u SMS zpráv jsou využívány anonymní SIM karty. Útočník k šikaně používá útočné telefonáty, nebo telefonuje v nevhodnou dobu, popřípadě oběť jenom prozvání. V případě příjmu hovoru je útočník vulgární, případně okamžitě zavěsí.
- Pomocí MMS zpráv – zde nejčastěji dochází k rozesílání dehonestujících fotografií.
- Pořizováním zvukových nebo obrazových záznamů, které dehonestují oběť. Tyto škodlivé záznamy jsou následně elektronicky šířeny například zveřejněním na internetu.

Pomocí internetové sítě (v současnosti za pomoci PC)

- Webové stránky, kde je možno umísťovat audio video soubory (You-Tube a jiné), popřípadě jiné stránky umožňující zveřejnit hanlivý článek, nebo anketu atd.
- Chatování – tato písemná komunikace se provádí většinou v chatovacích místnostech, na stránkách her, nebo virtuálních světech.
- Sociální sítě – (Badoo, Facebook, a jiné) poměrně nový dynamický fenomén. Tyto sítě umožňují poměrně pohodlnou komunikaci

a sdílení fotek videí a podobně. Mohou být velmi problematické až nebezpečné, pokud uživatel nedodrží aspoň elementární prvky bezpečnosti. V této souvislosti by se mělo mluvit o zdravém rozumu uživatele, který by si měl být vědom toho, že zveřejněný materiál je prakticky volně přístupný všem uživatelům.

- E-mail – velmi snadné zneužití díky jednoduchému založení e-mailové schránky. Také může být problematické případné prozrazení hesla, kdy útočník následně může zneužít identitu oběti.
- Instant messaging – ICQ, Skype – útočné zprávy popřípadě i hovory. Obdobný způsob použití jako u MMS, nebo chatování (Rogers 2011, s. 33).

V blízké budoucnosti můžeme předpokládat masivní rozšíření tzv. chytrých mobilních telefonů i mezi dětmi. Potom budou mít možnost přístupu na internet a jeho služby i pomocí mobilního telefonu. Tato nová okolnost digitální akceschopnost dětí zvýší.

2.1.2 Druhy kybernetické šikany

Neexistuje široký konsenzus mezi badateli, který jev je kyberšikanou a který jev je sice kyberšikaně blízký, ale už jí není. V této práci jsme si za kyberšikanu stanovili tyto jevy:

- Nářez (Flaming) – diskuze na internetu pomocí elektronických zpráv (Chat), při kterých je použit agresivní a útočný jazyk.
- Obtěžování (Harassment) – opakující se urážení, nebo obtěžování pomocí elektronických zpráv.
- Pomlouvání (Denigration) – pomlouvání pomocí moderních technologií.

- Předstírání (Impersonation) – šíření materiálů, názorů, urážek, přihlašování se do různých seznamek pod jménem oběti. Následná reakce sekundárních postižených padne na poškozeného.
- Prozrazení (Outing) – záměrné prozrazení a šíření cizích tajemství, ke kterému nemáme povolení. Velmi nebezpečné je pokud útočník s obětí jsou bývalí milenci, blízcí přátelé nebo při komunikaci používali takzvaný „sexting“¹.
- Podvod (Trickery) – vymámení tajemství z oběti a následné vyzrazení těchto důvěrných informací na internetu (choulostivé fotografie, pornografie, sexuální orientace a podobně).
- Vyloučení (Exclusion) – vyloučení z on – line komunity.
- Přinucení oběti k potupnému, či jinak znevažujícímu jednání, nebo pornografii a následné zveřejnění materiálu na internetu.
- Vytváření webových stránek, které se zabývají urážením oběti.
- Za použití falešné identity vytvoření fiktivního milostného vztahu, který je následně zveřejněn nebo jinak použit k trápení nebo znemožnění oběti.
- Vyprovokování oběti k chování, které není běžné a následné zveřejnění tohoto excesu na internetu (šikana učitelů).

(Rogers 2011, s. 35), (Kolář 2011, s. 87), (Krejčí 2010, s.15)

Výběr aktivit které považujeme za kyberšikanu jsme provedli na základě komparace názorů výše zmiňovaných badatelů v oblasti kyberšikany.

¹ Sexting je slangový název pro komunikační dialog se sexuálním podtextem, například prostřednictvím erotických fotografií.

2.1.3 Další negativní jevy v on-line prostředí

- Kyberpronásledování (Cyberstalking) – obdoba konvenčního „nebezpečného pronásledování“ tzv. (stalkingu) prostřednictvím moderních technologií. (Kopecký 2010b, s. 3).
- Cyber grooming – jednání, ve kterém se agresor (kybergroomer, predátor) snaží získat důvěru své oběti a vylákat ji na osobní schůzku. Tato schůzka je sjednána za účelem sexuálního zneužití oběti. Na schůzce také může dojít k fyzické agresi a podobně. K navození důvěry a sjednání schůzky se používá internet a ve většině případů také falešná identita (Kopecký 2010a, s.3).
- Child grooming – viz cyber grooming, zaměřeno přímo na děti.
- Happy slapping – fyzický útok většinou na neznámou a nic netušící oběť. Cílem útoku je takto tuto oběť zaskočit a její reakci zaznamenat například mobilním telefonem. Tento záznam je následně zveřejněn na internetu. (Krejčí 2010, s.16).

2.2 Specifika kybernetické šikany

Kyberšikana se od klasické psychické šikany vesměs liší v několika směrech:

1. Agresor si od své oběti nechává určitý odstup. Tento odstup je dán technikou šikanování. Klasické šikanování probíhá většinou tváří v tvář, toto u kyberšikany neplatí. Útočník může svůj útok provádět z pohodlí domova (Rogers 2011, s. 32).
2. Oběť nemá možnost utéct z dosahu šikany. Jelikož je útok prováděn moderními komunikačními prostředky, nelze se před ním účinně

schovat. Oběť nemá své bezpečné místo, ani doma u rodičů není před útokem chráněna (Kolář 2011, s. 86), (Rogers 2011, s. 32).

3. Protože oběť nemá možnost se před útokem schovat, trvá útok neustále, je permanentní (Kolář 2011, s. 86), (Rogers 2011, s. 32).
4. Kyberútočník má větší anonymitu, než útočník klasické šikany. Tato anonymita je dost často jenom zdánlivá, ale přesto je přítomná. Ve většině případů při nasazení adekvátních prostředků se dá zdroj šikany vypátrat (Kolář 2011, s. 87), (Krejčí 2010, s. 5).
5. Pokud je útok anonymní tak vytváří u oběti pocit bezmoci. Oběť neví odkud útok přichází a její možnost obrany se tím výrazně snižuje. Díky této okolnosti se tak dostává vždy do pasivní role (Kolář 2011, s. 87).
6. Útok za pomoci kyberšikany je razantnější, než útok klasickými prostředky. Tato razantnost je dána velikostí publika, které může šikaně přihlížet. Toto publikum se vesměs podílí na dalším šíření kyberšikany a tím se z diváků stávají sekundární útočníci (Kolář 2011, s. 86), (Krejčí 2010, s.9., 12).
7. Útok se může vracet. Pokud je jednou vypuštěn do kyberprostoru žije si vlastním životem²(Kolář 2011, s. 87), (Krejčí 2010, s.9).
8. Kyberútok je velmi snadný. Útočník se při útoku nemusí bát obrané reakce oběti, tudíž se cítí bezpečnější. Může si dovolit více než z očí do očí (Krejčí 2010, s. 5).
9. Protože útočník nevidí jak velkou bolest oběti svým útokem způsobuje chybí mu zpětná vazba nad jeho jednáním. Tato zpětná vazba chybí

2 Velmi známý je případ Wars Kid, Silnější čtrnáctiletý Kanaďan Ghyslian Raza natočil své video kde si hraje na rytíře jedy. Toto video jeho spolužáci umístili na internet kde se stalo jedním z nejstahovanějších videí. Také bylo mnohokrát upravováno a stávalo se terčem posměchu. Byla vysmívána jeho neohrabanost a nadváha. Ghyslian se nás následkem této popularity musel léčit na psychiatrii. (Krejčí 2010, s. 21).

i sekundárním útočníkům, kteří se proto ochotněji do tohoto šikanování zapojují. Absence této zpětné vazby vede k odbourávání morálních zábran (Krejčí 2010, s.13).

10. Elektronická komunikace se od běžné komunikace velmi podstatně liší, což lidem velmi ztěžuje odhadnutí míry nebezpečí dané situace. Je to dáno absencí neverbální složky komunikace – intonace, tempa řeči, výrazů tváře, postojů, gestikulace. Proto u elektronické komunikace neplatí některé dříve naučené postupy a obranné strategie. (Krejčí 2010, s.7).
11. S kyberšikanou nemají pedagogové tak bohaté zkušenosti jako s klasickou šikanou. Při rozkrývání kyberšikany jsou dost často potřebné specifické znalosti z IT. Tyto znalosti běžní pedagogové také vesměs nemají, což vyšetřování tohoto jevu ztěžuje.

2.2.1 Sekundární útočníci

Sekundárními útočníky nazýváme uživatele internetu, nebo jiných komunikačních technologií, kteří se podílejí na šikaně oběti tím, že napomáhají jejímu rozšiřování v kyberprostoru. K tomuto jednání může docházet prostřednictvím rozšiřování internetových odkazů se šikanujícím materiálem, nebo přímo jeho šířením. Toto jednání má pro oběť velmi negativní důsledky, protože díky jejich jednání rozsah útoku exponenciálně narůstá (Krejčí 2010, s.12).

2.3 Výskyt kybernetické šikany

Výskyt kybernetické šikany je velmi podobný jako u šikany klasické. Obecně ale z výzkumů vyplývá, že je o něco málo menší, než výskyt šikany konvenční. Mezi odbornou veřejností velmi často panuje názor, že kybernetická šikana je ve většině případů jakousi nadstavbou konvenční šikany, která již ve školním prostředí probíhá. Nové technologie pouze rozšiřují možnosti

útočníka. Stejně jako u klasické šikany, tak také u kyberšikany se výsledky různých studií velmi liší.

Například Mora-Mérchán (2010) ve studii o výskytu kyberšikany v Evropě uvádí, že výskyt kyberšikany je zhruba od 10 % do 35 %. Tyto rozdíly jsou velmi často dány rozdílnou metodologií jednotlivých národních studií. Velmi zajímavý ve výše zmiňované studii je také údaj o souběhu klasické a elektronické šikany, který například v Německu dosahoval 79 %.

Velmi podobné výsledky vykazují i výzkumy ve Spojených státech Amerických. Například výzkumy Hinduja, Patchin 2010 (Cyberbullying Research Center 2012) uvádí, že obětí kyberšikany je 20 procent dětí od 10–18 let. Také jsou kyberšikanou více postiženy dívky 26 % vs. 16 % u chlapců.

I v České republice se studie zabývající kyberšikanou značně rozcházejí. Například Krejčí, Kopecký, (2011) ve své studii Nebezpečí elektronické komunikace 2 uvádí, že obětí kyberšikany se stalo 60 % dětí. Naproti tomu výzkum projektu Minimalizace šikany (2009) uvádí, že kyberšikanou je postiženo 10 % dětí. Tento rozdíl je dán tím, že projekt Minimalizace šikany do svého výzkumu zahrnoval kyberšikanu, která se stala za posledního půl roku. Tento přístup považují za správnější.

2.4 Zákonný postih kybernetické šikany

Speciální zákon, který by postihoval šikanu nebo kybernetickou šikanu český právní řád nezná. Proto se na potírání šikany potažmo kyberšikany používají jiná ustanovení trestního řádu.

Trestní zákoník, Zákon č. 40/2009 Sb.

- § 144 Účast na sebevraždě, maximální trestní sazba 12 let.
- § 175 Vydírání, maximální trestní sazba 12 let.

- § 180 Neoprávněné nakládání s osobními údaji, maximální trestní sazba 8 let.
- § 181 Poškození cizích práv, maximální trestní sazba 5 let.
- § 182 Porušení tajemství dopravovaných zpráv, maximální trestní sazba 10 let.
- § 183 Porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí, maximální trestní sazba 8 let.
- § 184 Pomluva, maximální trestní sazba 2 roky.
- § 191 Šíření pornografie, maximální trestní sazba 5 let.
- § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií, maximální trestní sazba 8 let.
- § 209 Podvod, maximální trestní sazba 10 let.
- § 230 Neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací, maximální trestní sazba 8 let.
- § 231 Opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat, maximální trestní sazba 5 let.
- § 232 Poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti, maximální trestní sazba 2 roky.
- § 352 Násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, maximální trestní sazba 3 roky.
- § 353 Nebezpečné vyhrožování, maximální trestní sazba 3 roky.
- § 354 Nebezpečné pronásledování, maximální trestní sazba 3 roky.

- § 356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod, maximální trestní sazba 3 roky.
- § 357 Šíření poplašné zprávy, maximální trestní sazba 8 let. (Krejčí 2010, s. 64).

2.5 Prevence kybernetické šikany

2.5.1 Prevence technickými prostředky

Tento způsob prevence zahrnuje poměrně různorodou skupinu prostředků nejčastěji softwarového charakteru. Tyto softwarové prostředky jsou vesměs z kategorie „free“, tedy zadarmo. Pokud nejsou tak určitě lze najít jejich bezplatnou alternativu. Velmi často aktivace této obrany je dána pouhým nastavením příslušného programu nebo pouze doinstalováním požadované funkce.

Lze doporučit tento typ obrany:

- Nastavení rodičovské kontroly ve vašem počítači, především v internetovém prohlížeči. Toto nastavení lépe zabezpečit heslem, popřípadě i jinak zamezit přenastavení systému (omezení administrátorských práv a podobně).
- Nainstalování speciálního programu jako je například červené tlačítko.
- Využívejte nástroje vytvořené poskytovateli internetových služeb (omezení oprávnění některým přátelům na facebooku a podobně).
- Důkladné zabezpečení heslem internetových služeb a účtů (e-mail, facebook, rajče).

- Nepoužívat jednoduchá nebo snadně odvoditelná hesla (datum narození, jméno, jméno dítěte a podobně). Tato hesla obměňovat minimálně jednou za dva měsíce.
- Při nákupu IT technologie svým dětem se zamyslet nad bezpečnostními riziky daného zařízení. V těchto případech se nabízí otázky typu: potřebuje vaše dítě webovou kameru? Jak kvalitní má být obrazový výstup z této kamery? Přítomnost nebo kvalita fotoaparátu v mobilním telefonu a podobně. Musíme si uvědomit, že například kvalita optického výstupu těchto zařízení do jisté míry velmi limituje možnosti jejich zneužití.

2.5.2 Prevence behaviorální

Tuto obranu lze charakterizovat jako obranu rozumným chováním. Problém spočívá v té skutečnosti, že potřebujeme, aby se takto rozumně chovaly naše děti. Toto úskalí bude nejmarkantnější v době pubescence dětí, kdy vzhledem k jejich vývojovému procesu dochází často k odmítání všech rad a názorů rodičů a to i těch rozumných. (Vágnerová 2000, s. 220).

Lze doporučit tento typ chování:

- Počítač umístit v místě, kde bude pod dohledem (obývací, ne dětský pokoj).
- Nezveřejňovat citlivé údaje a materiály na internetu.
- Neposkytování důvěrných materiálů svým přátelům např. (sexting).
- Zajímat se o to, co dítě v on-line prostředí dělá.
- Poučit dítě o nebezpečích virtuální komunikace.
- Dát dětem na vědomí, že v případě problému s šikanou, nebo kyberšikanou se na vás mohou vždy obrátit.

- Všimát si změn v chování, prospěchu, oblíbenosti kamarádů nebo aktivit dítěte, které by mohly signalizovat vznik šikany nebo kyberšikany.
- Nepodporovat kybešikanu jako sekundární útočník, pokud zjistím šíření hanlivého materiálu o svém kamarádovi tak tento materiál smažu a dotyčného upozorním.
- Nastavit jasná a srozumitelná pravidla používání IT technologií.
- Tato pravidla také dodržovat.

2.6 Pomoc při zjištění kybernetické šikany

Zjistíme-li kybernetickou šikanu, je naším prvním úkolem chránit oběť před útokem. Toto je poměrně těžké, protože tento útok je veden na psychickou složku člověka. Přesto máme několik možností jak vlídným slovem, povzbuzením a podobně snížit prožívané trauma dítěte. Badatelé v oblasti šikany a kyberšikany se shodují na těchto obecných postupech:

1. Zjištění konkrétní formy a zajištění co největšího množství stop. Zálohování a uchování elektronické korespondence, chatovací komunikace, stažení dehonestujících fotografií videí a podobně. Pokud máme dostatek důkazů přistoupíme k nahlášení nevhodného obsahu poskytovatelům služeb internetu, kteří by tento materiál měli odstranit.

2. Zjištění rozsahu šikany. Především nás zajímá, jestli kyberšikana probíhá v souběhu se šikanou školní, konvenční. Nejnovější výzkumy naznačují, že tato možnost je vysoce pravděpodobná. *Mám zkušenosti, že šikanování ve škole probíhá i v kyberprostoru se zachováním rolí. Agresoři jsou agresory a oběti jsou oběti. Samozřejmě existují výjimky, ale většinou to funguje ve stejném gardu a šikana ve škole je organicky propojena s kyberšikanou* (Kolář 2011, s. 84). Pokud se potvrdí provázanost těchto šikan, je nutno řešit obě dvě šikany společně. Řešení šikany

je velmi choulostivá záležitost, která není jednoduchá a měl by ji řešit odborník nebo alespoň zkušený pedagog podrobně seznámený s problematikou. Při řešení rozsáhlé šikany je velmi důležité zjistit v jakém je šikana stádiu atd. Rodiče šikanovaných dětí jsou ve velmi složité situaci a jednoduchá rada nefunguje. Velmi často je nutné k zamezení šikanování provést kroky jako např: sloučení tříd, vyloučení největších agresorů ze třídy a jiné. Vždy je potřeba odborného pedagogického vedení se zaměřením na práci se skupinou. Neodborný zásah může situaci oběti ještě zhoršit (Kolář 2011, s. 161).

3. V případě, že jde o pouhou „kyberšikanu“, je nejdůležitější zjistit, kdo za touto šikanou stojí. Pokud se nám to nepodaří nezbyvá nám než požádat o pomoc odborníky „někdy mohou pomoci i přátelé“ zabývající se tímto problémem. Také nastává situace, že se nám a ani odborníkům nepodaří zdroj útoku nalézt. V této situaci se můžeme snažit o co nejmenší zmírnění vzniklých škod. Bohužel zkušenosti ze světa ukazují, že jednou vypuštěný materiál do on-line prostředí prakticky nelze úplně odstranit a zamezit sekundárním útokům. Lze ale použít některé pasivní kroky, které vedou ke snížení šikanování. Lze změnit internetový profil na sociálních sítích, změnit e-mailovou adresu, telefonní číslo. Také lze blokovat neznámé e-mailové účty, telefonní čísla a podobně. Tyto obranné kroky jsou bohužel velmi nedokonalé. Je ale velmi pravděpodobné, „spíše jisté“, že pokud budou útoky trvat, tak se časem podaří útočníka odhalit.

4. Pokud zjistíme kyberšikanu tak bychom neměli váhat a o této skutečnosti informovat zodpovědné osoby (třídní učitel, rodič dítěte), nebo státní instituce, které mají ze zákona povinnost tuto situaci řešit. Toto pravidlo platí i pokud se nás šikana přímo netýká. Mezi instituce, které nám mohou pomoci patří především:

- Policie ČR,

- OSPOD – orgán sociálně právní ochrany dětí,
- Školský úřad,
- PPP – pedagogicko – psychologické poradny,
- SVP – střediska výchovné péče,
- SPC – speciálně pedagogická centra (Kolář 2011, s. 320).

V žádném případě by bychom neměli na šikanu odpovídat vlastním útokem, i když k tomu někdy okolnosti svádí.

2.6.1 Nestátní instituce zabývající se kybernetickou šikanou

Problémem kyberšikany se v současné době zabývají různé instituce především občanského charakteru, které svoji osvětovou činnost provozují pomocí internetu. Toto je seznam v současnosti populárních webových stránek zabývajících se kyberšikanou:

• www.bezpecne-online.cz	• www.kybersikana.eu
• www.cervenetlacitko.cz	• www.minimalizacesikany.cz
• www.e-bezpeci.cz	• www.pomoconline.cz
• www.e-nebezpeci.cz	• www.saferinternet.cz
• www.google.cz/familysafety	• www.stopcyberbullying.org
• www.horkalinka.cz	

3 Děti ve věkové skupině od 5. do 9. třídy základní školy

Děti od 5. do 9. třídy základní školy se ve většině případů nacházejí v období dospívání, přesněji v období pubescence. Toto určení není úplně přesné, protože v páté třídě základní školy u některých dětí končí mladší školní období a v deváté zase naopak nastupuje období adolescence. Přesto si myslím, že pro charakterizaci našeho vzorku je toto hrubé určení plně dostačující.

Období pubescence se dále dělí na období prepubertální (11–13 let) a druhou fázi vlastní puberty (13–15 let). Fyzický vývoj chlapců probíhá o 1 až 2 roky později než u dívek (Langmeier 2006, s.143).

Vágnerová (2000, s. 209) uvádí, že v období pubescence dochází ke *komplexní proměně všech složek osobnosti dospívajícího*. U pubescenta se mění fyzická, psychická, i sociální složka osobnosti. Tyto změny probíhají víceméně souběžně a na sobě nezávisle (Langmeier 2006, s. 142). V období dospívání je velmi typická proměna tělesné stavby pubescenta, která souvisí s pohlavním dozráváním jedince. U dospívajícího se stává jeho tělesná atraktivita sociální hodnotou. Tato atraktivita se stává součástí jeho sebehodnocení (Vágnerová 2000, s. 251).

Dospívání často provází změny nálad, rozlady, impulzivita a nepředvídatelnost v jednání. Dospívající se také špatně koncentruje, je více unavitelný. Může docházet ke střídání ochablosti a apatičnosti s krátkými fázemi vystupňované aktivity. Velmi často také dochází ke kolísání školních výsledků. Chování pubescenta tvoří celek, ve kterém převládá nevyrovnanost a konfliktnost. Tyto zvláštnosti psychiky dospívajícího lze chápat jako více či

méně povedené pokusy pubescenta přizpůsobit se novým životním podmínkám (Langmeier 2006, s.148).

V poznávacích procesech v období pubescence dle Piageta dochází ke zvládnutí systému formálních operací. Mysl tedy dokáže vyvozovat soudy o soudech. Dospívající začíná uvažovat v abstrakcích, přemýšlí i o možných dalších alternativách řešení daného problému. Postupem času se dospívající dostává do stádia, kdy kriticky přezkúšuje i lidské chování, které porovnává se svými teoretickými normami a ideály. Tento nový způsob myšlení umožňuje dospívajícímu novým způsobem nahlížet na morálku a spravedlnost. Pubescent bývá ale ve svých názorech hyperkritický a svoje závěry má tendenci považovat za výjimečné (Langmeier 2006, s.152), (Vágnerová 2000, s. 251).

Dle Eriksona je pro dospívání typické hledání vlastní identity v soupeření s ohrožujícími pocity nejistoty o své místo ve společnosti. Dospívající se snaží odpovědět na otázky, kdo jsem, jaký má smysl můj život, jak mě vnímá okolí. Mladistvý svádí boj se svojí osobní kontinuitou, s novou společenskou rolí. Vytváří si novou osobní totožnost. Adolescentní mysl je *mysl moratoria, psychosociálního stádia mezi dětstvím a dospělostí*, je to mysl ideologická pátrající po lidských hodnotách, po širokém smyslu vlastního života i proudu lidských dějin (Langmeier 2006, s.243).

V dospívání dochází k proměně citových vztahů pubescenta a jeho rodičů. Dítě se postupně snaží emancipovat od své rodiny. Proto často může docházet ze strany pubescenta k nepřiměřeným reakcím vůči vlastním rodičům. Tyto reakce mívají formu nepřiměřené kritiky, odmítání rodinných rituálů, hodnot a podobně. Přes všechna tato úskalí při normálním vývoji vztahy mezi rodiči a dětmi zůstávají na velmi dobré úrovni. Rodiče i pro pubescenta představují nejdůležitější zdroj sociální opory. Tyto vazby se nejvíce projeví v zátěžových situacích (Langmeier 2006, s.154).

V období pubescence se také mění vztah dospívajícího k jeho vrstevníkům. Vztahy mezi vrstevníky nastupují na místo uvolněné emancipací pubescenta od rodiny. Tyto vztahy postupem nabývají na důležitosti. Vytvářejí se první party, které jsou zprvu pohlavně diferenciované. Tyto skupiny bývají velmi dobře organizované a je v nich kladen velký důraz na konformitu a kohezi. Dětské party působí většinou *jako kladný a nutný socializační činitel* (Langmeier 2006, s.154). Může ale také nastat situace, že se v těchto partách objeví různé patologické jevy, které mohou zdárný vývoj dítěte negativně ovlivnit. Jde především a šikanu, záškoláctví, vandalizmus, experimentování s alkoholem, tabákem, nebo i jinými nebezpečnými látkami.

4 Výzkum kyberšikany na základní škole

4.1 Výzkumná metoda

Výzkum problematiky kyberšikany byl zaměřen na výskyt a problematiku kyberšikany na základní škole. Šetření bylo provedeno dotazníkovou metodou na základní škole v Bílé Třemešné od 28. 5. 2012 do 1. 6. 2012.

4.1.1 Škola v Bílé Třemešné

Obec Bílá Třemešná leží v blízkém sousedství Dvora Králové nad Labem a má zhruba 1300 obyvatel. Tamní základní škola je klasická škola „obecního“ typu, která zajišťuje výuku i pro děti z blízkých vesnic. Tyto dojíždějící děti tvoří zhruba 30 % žáků. Ve škole se učí na prvním i druhém stupni cirká 170 dětí. Učitelský sbor čítá deset kantorů plus ředitel školy a jeho zástupce. Pod školu spadá i mateřská školka, která má dvě oddělení a v blízké budoucnosti se počítá s rozšířením o třetí. Škola provozuje také školní družinu, kterou většinou využívají dojíždějící žáci.

Škola je zapojena do projektu rodiče vítáni. Příští rok se ve škole chystá zavedení elektronické třídní knihy a elektronické žákovské knížky. Učitelé si od tohoto projektu slibují větší spolupráci s rodiči, kteří budou mít možnost lepší kontroly svých dětí. Ve škole se také modernizuje počítačová učebna. Na tuto modernizaci dostala škola dotaci od Obecního úřadu Bílá Třemešná, se kterým má škola velmi dobrou spolupráci.

Škola také zajišťuje několik zájmových kroužků pro děti. Každé dva roky ve škole probíhá školní akademie, ve které žáci předvádí rodičům nabyté dovednosti. Této akademie se zúčastňují i děti z mateřské školy. Dlouhodobým

cílem školy je vytvořit ve škole atraktivní a kvalitní prostředí, které by účinně bránilo odlivu dětí do blízkých, velkých městských škol.

4.1.2 Dotazník

Ke zkoumání dětí na základní škole byl použit čtyřstránkový dotazník, který obsahoval 20 uzavřených otázek. Vyplnění dotazníku zabralo v průměru deset minut. Dotazník, který jsem použil vycházel z komparace dvou dotazníků. První dotazník, který jsem ke komparaci použil byl dotazník, který byl vytvořen v projektu Bezpečně v kyberprostoru pro potřeby pedagogů Jihomoravského kraje. Druhý dotazník byl modifikovaný Olweusův dotazník pro výzkum kyberšikany. Takto vzniklý dotazník jsme ještě doplnili o tři otázky, které zjišťovali chování dětí na internetu.

Dotazník má 20 otázek. Prvních 6 otázek dotazníku zjišťuje chování dětí na internetu. Sedmá a osmá otázka zjišťuje prostou šikanu dětí ve třídě. Devátá až patnáctá otázka zjišťuje výskyt, způsob a následky kyberšikany u dětí. Otázky číslo šestnáct a sedmnáct zjišťují výskyt prosté šikany ze strany agresora. Poslední tři otázky se zabývají opět kyberšikanou, přičemž první dvě zjišťují výskyt kyberútočníků ve třídě. Poslední otázka zjišťuje, jak často si děti všimly kyberšikany z pohledu třetí osoby. V dotazníku jsme se ptali dětí na negativní jevy, které se jim staly v posledních šesti měsících. Pro větší názornost zde uvádíme jednu otázku dotazníku. Celý dotazník viz příloha.

Stalo se ti v posledních 6 měsících to, že by tě někdo opakovaně zesměšňoval, vyhrožoval ti, bil tě nebo ti bral tvé věci? (Zaškrtni jen jedno políčko).

☐ Vůbec

☐ Občas (3x až 6x v posledních 6 měsících)

☐ Zřídka (1x až 3x v posledních 6 měsících)

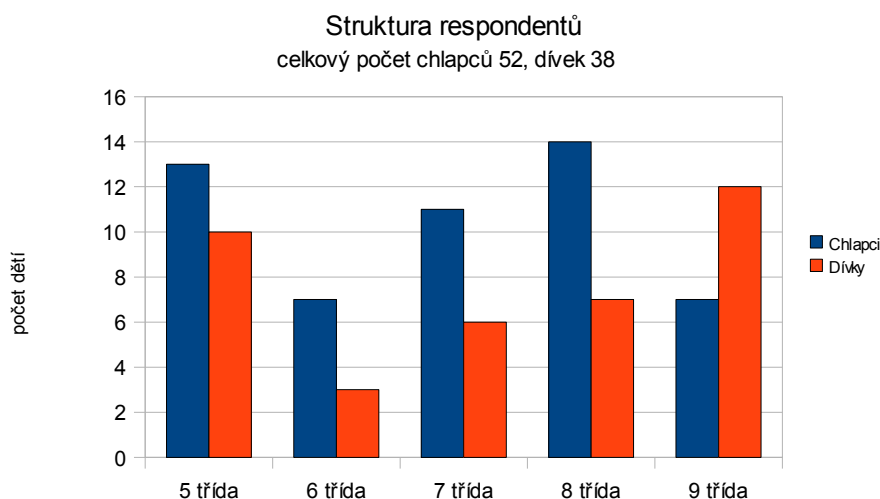
☐ Často (dvakrát za měsíc)

☐ Velmi často (každý týden)

Údaje z vyplněných tištěných dotazníků byly převedeny do elektronické podoby tabulky v tabulkovém procesoru, kde byly zpracovány standardními metodami popisné statistiky.

4.2 Zkoumaný vzorek

Na základní škole v Bílé Třemešné byly osloveny všechny děti od páté do deváté třídy s výjimkou dvou dětí, které jsou dlouhodobě nemocné. Všechny 90 oslovených dětí dotazník vyplnilo a vrátilo. Počty respondentů jsou rozčleněny podle studovaného ročníku a genderové příslušnosti viz ilustrace a tabulka číslo 1. Původním záměrem bylo provádět průzkum u dětí na druhém stupni základní školy. Jelikož ale na druhém stupni základní školy v Bílé Třemešné studuje pouze šedesát sedm dětí, přistoupili jsme po dohodě s vedoucím BP k rozšíření zkoumaného vzorku o děti z páté třídy, které jsou k původní skupině dětí intelektově a vývojově nejbližší. Tímto rozšířením jsme získali vzorek devadesáti respondentů.

Ilustrace 1: Počty a pohlaví dětí v jednotlivých třídách.

	Chlapci		Dívky		Celkem	
	Absolutní	Relativní	Absolutní	Relativní	Absolutní	Relativní
5 třída	13	14%	10	11%	23	26%
6 třída	7	8%	3	3%	10	11%
7 třída	11	12%	6	7%	17	19%
8 třída	14	16%	7	8%	21	23%
9 třída	7	8%	12	13%	19	21%
celkem	52	58%	38	42%	90	100%

Tabulka 1: Počty a pohlaví dětí v jednotlivých třídách.

4.3 Prostá šikana dětí

Konvenční šikana dětí byla zjišťována otázkami číslo sedm a osm a otázkami číslo šestnáct a sedmnáct. Zjišťovali jsme jak často byly děti vystaveny klasické šikaně v posledních šesti měsících, přičemž první dvě otázky zkoumaly tento jev z pozice oběti a druhé dvě z pozice útočníka. Otázkami jsme zkoumali dva druhy šikany.

Prvním typem (Typ 1) zjišťované šikany byla šikana založená na vyčlenění z kolektivu. Otázka zněla: *Zažil jsi opakované, záměrné vyčlenění z aktivity, rozšiřování pomluv o tobě, nebo se s tebou kamarádi přestali bezdůvodně bavit?*

Druhým typem (Typ 2) šikany na kterou jsme se dotazovali byla šikana fyzická. Otázka zněla: *Stalo se ti, že by tě někdo opakovaně zesměšňoval, vyhrožoval ti, bil tě, nebo ti bral tvé věci?*

Otázky, které zjišťovaly šikanu z pozice útočníka zněly analogicky, pouze se dotazovaly, jak často děti tímto způsobem šikanovaly své spolužáky.

V otázkách byla použita tato stupnice četnosti uvedených jevů:

- Vůbec

- Zřídka (1× až 3× v posledních 6 měsících)
- Občas (3× až 6× v posledních 6 měsících)
- Často (dvakrát za měsíc)
- Velmi často (každý týden)

Obdobná stupnice byla použita i u otázek, které zjišťovaly výskyt kyberšikany.

Z pozice oběti je zjištěná šikana na této základní škole pod odhadovaným celorepublikovým výskytem šikany, který je odhadován na 20 %. Velmi pozitivní je také četnost zjištěné šikany, kdy nejvíce šikany z pohledu oběti se nám objevilo v pásmu zřídka. Velmi častá šikana typu 2 nebyla zjištěna vůbec. Přesto platí, že žádný výskyt šikany není žádoucí.

Z pozice útočníka se nám dvacet tři dětí (26 %) přiznalo, že někdy šikanují své spolužáky šikanou typu 2. Tento výsledek nám úplně nekoresponduje se zjištěnými údaji od šikanovaných dětí. Je zřejmé, že děti úplně přesně nepochopily otázku (nebo otázka nebyla nejšťastněji položena) a do svých odpovědí zahrnuly všechny své pŕtky a rozepře. Především chlapci z vyšších ročníků se k šikaně rádi přiznávali a označovali políčko velmi často. Zjištěné výsledky viz tabulka číslo 2.

Prostá šikana dětí								
	Zjištěná šikana (oběť)				Přiznaná šikana (útočník)			
	Typ 1		Typ 2		Typ 1		Typ 2	
	Absolutní	Relativní	Absolutní	Relativní	Absolutní	Relativní	Absolutní	Relativní
Vůbec	74	82%	77	86%	81	90%	67	74%
Zřídka	10	11%	6	7%	7	8%	10	11%
Občas	2	2%	3	3%	0	0%	5	6%
Často	2	2%	4	4%	1	1%	1	1%
Velmi často	2	2%	0	0%	1	1%	7	8%

Tabulka 2: Prostá šikana dětí.

K velmi zajímavému výsledku dojdeme, pokud zprůměrujeme zjištěný výskyt obou dvou typů šikany (pohled oběti), s ohledem na pohlaví respondentů. Potom dívky i chlapci shodně vykazují průměrných 16 % bodů. Přičemž dívky více trpí šikanou typu 1 a chlapci šikanou typu 2. Viz tabulka číslo 3.

Šikana dětí z genderového hlediska			
	Typ 1	Typ 2	Průměr
Chlapci	15%	17%	16%
Dívky	21%	11%	16%

Tabulka 3: Šikana dětí pohled oběti s ohledem na genderovou charakteristiku.

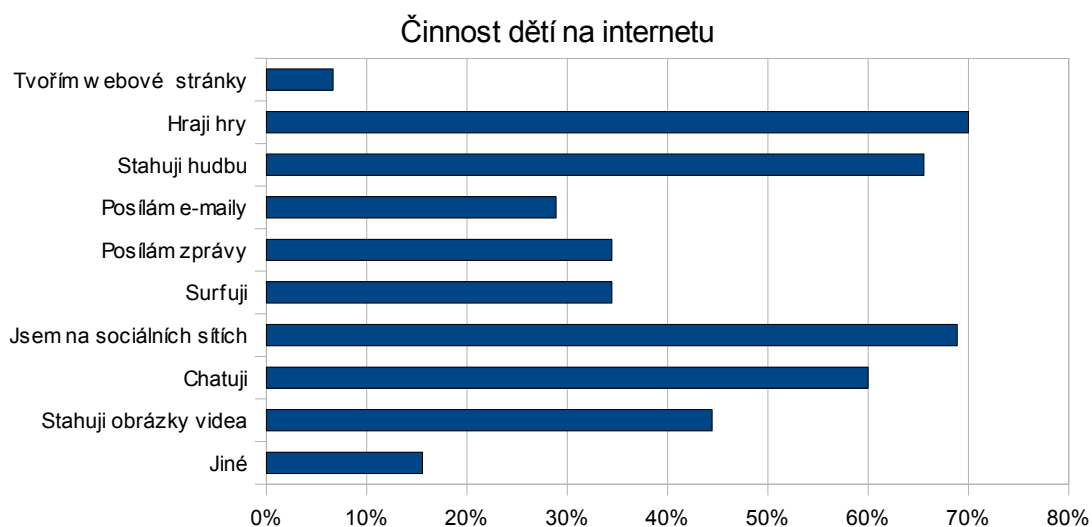
4.4 Chování dětí na internetu

Chování dětí na internetu bylo zjišťováno otázkami číslo jedna až šest. Zajímalo nás především kolik děti tráví času na internetu, co na internetu dělají, kde surfují a jaký mají přístup na síť. Ze zjištěných dat vyplývá, že děti jsou na internetu nejčastěji připojeny denně a 64 % dětí tráví na na síti více jak jednu hodinu. Drtivá většina dětí (92 %) se připojuje na internet ze svého domova. Čas a četnost připojení dětí na internet narůstá s věkem, viz tabulka číslo 2. Velmi alarmující bylo zjištění, že 72 % dětí má přístup na internet umožněn z dětského pokoje. 52 % respondentů má internetové připojení ve svém mobilním telefonu. A to včetně dětí z nejmladších ročníků, viz tabulka číslo 3. V této souvislosti je nutné zmínit, že takto nastavená pravidla připojení na internet jsou velmi nebezpečná. Rodiče nemají prakticky žádný přehled o tom, co jejich děti na síti dělají. Odborná veřejnost v této souvislosti doporučuje, aby měly děti počítač s internetem na veřejném místě, jako je například obývací pokoj. S tímto doporučením lze jen souhlasit a to alespoň u dětí mladších ročníků. Poslední

věc, která nás v souvislosti s denním režimem dětí na internetu zajímala bylo, co děti na internetu dělají. Z výzkumů vyplynulo, že děti na internetu nejraději hrají hry a surfují na sociálních sítích, viz ilustrace číslo 2. Děti tedy používají internet především pro komunikaci a zábavu.

Chování dětí na internetu												
	počet dětí	Jak často jsi připojený na internet			V průměru jak moc času trávíš na počítači v jednom dnu				Kde nejčastěji surfuješ na internetu			
		jednou týdně	několikrát za týden	každý den	půl hodiny	hodinu	1-3 hodiny	více než 3 hodiny	doma	ve škole, školní družině	u kamaráda	jinde
5 třída chlapci	13	1	4	8	3	4	4	2	12	0	0	1
5 třída dívky	10	3	4	3	4	4	2	0	10	0	0	0
6 třída chlapci	7	0	2	5	0	2	3	2	6	1	0	0
6 třída dívky	3	1	1	1	0	2	1	0	3	0	0	0
7 třída chlapci	11	0	7	4	0	1	9	1	10	0	0	1
7 třída dívky	6	0	5	1	1	2	2	1	6	0	0	0
8 třída chlapci	14	2	2	10	1	3	3	7	11	1	1	1
8 třída dívky	7	0	0	7	3	0	2	2	6	1	0	0
9 třída chlapci	7	0	1	6	0	0	3	4	7	0	0	0
9 třída dívky	12	0	2	10	0	2	5	5	12	0	0	0
celkem	90	7	28	55	12	20	34	24	83	3	1	3
celkem v %	100%	8%	31%	61%	13%	22%	38%	27%	92%	3%	1%	3%

Tabulka 4: Chování dětí na internetu.

Ilustrace 2: Obvyklá činnost dětí na internetu vyjádřena v %, (děti mohly označit i více odpovědí).

Přístup dětí na internet					
	počet dětí	přístup na internet v dětském pokoji		internet v mobilu	
		ano	ne	ano	ne
5 třída chlapci	13	8	5	5	8
5 třída dívky	10	6	4	5	5
6 třída chlapci	7	5	2	3	4
6 třída dívky	3	2	1	2	1
7 třída chlapci	11	7	4	9	2
7 třída dívky	6	5	1	4	2
8 třída chlapci	14	12	2	5	9
8 třída dívky	7	6	1	3	4
9 třída chlapci	7	6	1	5	2
9 třída dívky	12	8	4	5	7
celkem	90	65	25	46	44
celkem v %	100%	72%	28%	51%	49%

Tabulka 5: Potencionálně nebezpečný přístup dětí na internet.

4.5 Kyberšikana

Kyberšikana dětí byla zjišťována otázkami číslo devět až dvacet vyjma otázek číslo šestnáct a sedmnáct, které se týkaly šikany prosté. V našem výzku-

mu jsme zjišťovali tyto informace. Jakým způsobem jsou děti kyberšikanovány, četnost těchto útoků, kdo jim takto ubližuje, jaké u nich kyberšikana vzbudila pocity a které obranné postupy děti zvolily k řešení své situace. Také nás zajímalo k jaké kyberšikaně se útočníci přiznají. Opět byla při dotazování nastavena hranice v „posledních šesti měsících“.

Bylo zjištěno, že obětí kyberšikany se v posledním půl roku stalo 14 % dětí. Přičemž 9 % dětí uvedlo, že byly obětí kyberšikany zřídka. 6 % dětí uvádí, že se staly obětí občas. Žádný z respondentů se obětí kyberšikany nestal často, nebo velmi často. Chlapci se obětí kyberšikany stali v 17 % případů, dívky v 11 %. Souběh šikany a kyberšikany se nám potvrdil u 69 % respondentů. Oběť znala útočníka v 85 % případů. Kyberšikana u dětí nejčastěji navodila pocit „naštvání“ v 69 % případech.

Podrobnější analýzou zjištěných dat jsme zjistili tyto fenomény:

1. Kyberagresori na základní škole v Bílé Třemešné jsou převážně chlapci.
2. Sociální prostředí na námi zkoumané základní škole účinně brání rozvoji kyberšikany.
3. Největší nebezpečí pro děti představují sociální sítě.

4.5.1 Kyberšikanující chlapci

Křížovým srovnáním otázky číslo čtrnáct a otázky číslo devatenáct bylo zjištěno, že až v 90 % případů jsou na námi zkoumané základní škole kyberagresory chlapci, viz tabulka číslo 6. Toto zjištění má vysokou validitu, protože se nám totožnost útočníka potvrdila jak ze strany oběti, tak ze strany agresora. Přepočítáme-li zjištěný výsledek se zřetelem na genderovou charakteristiku zkoumaného vzorku, tak se nám ke kyberšikaně doznalo 3 % dívek, a 17 % chlapců.

O velké oblibě kyberšikany chlapci vypovídá také také srovnání přiznané kyberšikany s přiznanou prostou šikanou. Dívky za chlapci v přiznané prosté šikaně tolik nezaostávají, jako je tomu v případě kyberšikany. K prosté šikaně typu 2 se doznalo 15 chlapců a 8 dívek. Tento rozdíl bude opticky patrnější, přepočítáme-li tato čísla podle zastoupení pohlaví ve zkoumaném vzorku, kdy k šikaně prosté se doznává 29 % chlapců a 21 % dívek.

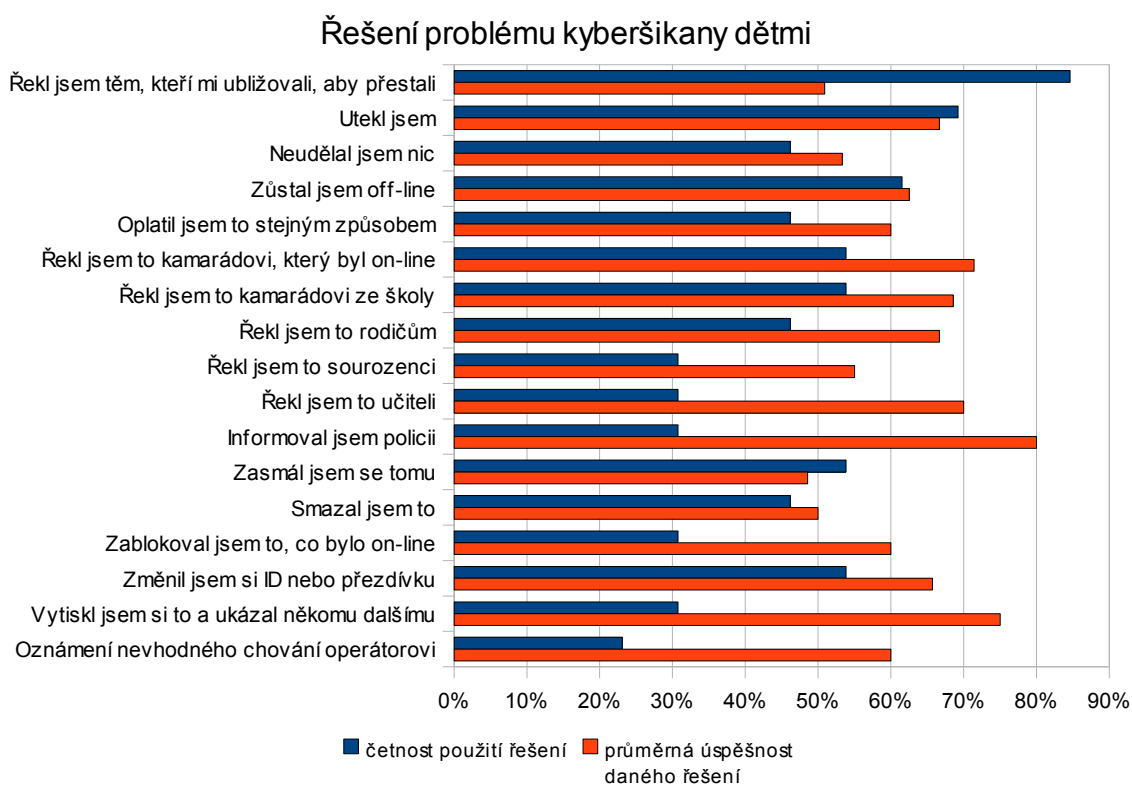
Propojení otázky zjišťující kdo děti kyberšikanoval a přiznané kyberšikany dětmi.			
Oznámená kyberšikana		Přiznaná kyberšikana	
Děti byli kyberšikanováni		Chlapci	Dívky
Jenom chlapci	6	9	1
Chlapci i dívkami	1		
Převážně dívkami	2		
Nevím kdo mě šikanoval	4		

Tabulka 6: Křížové srovnání otázek 14 a 19 ukazující pohlaví kyberagresorů.

Vysoké zastoupení odpovědi nevím kdo mě šikanoval svědčí o tom, že děti tuto odpověď nejspíše používaly jako odpověď únikovou. O správnosti tohoto soudu svědčí skutečnost, že například na otázku z jaké je útočník třídy jen dvě děti odpověděly, že neví. Tuto skutečnost si můžeme vysvětlit strukturou dotazníku, kdy šly otázky za sebou: z jaké je útočník třídy (2 děti odpověděly nevím), kolik bylo útočníků (3 děti odpověděly nevím), jakého byli útočníci pohlaví (4 děti odpověděly nevím). V tomto chování můžeme vidět jakousi obranu dětí ve smyslu už jsem toho prozradil moc, ještě Pepika zjistí a já budu vypadat jako žalobníček. V této souvislosti lze jen doporučit příštím badatelům v oblasti šikany a kyberšikany, aby takovéto typy únikových odpovědí, do dotazníku nedávali.

4.5.2 Sociální prostředí bránící rozvinutí kyberšikany

Dětem, které se označily za oběť kyberšikany jsme v dotazníku předložili sedmnáct vybraných strategií řešení jejich problému. Úkolem dětí bylo vybrat strategie, které k řešení problému s kyberšikanou zvolily. Druhým úkolem dětí bylo na pětibodové škále vyznačit, jak moc bylo toto řešení účinné. 1 = neúčinné, 5 = maximálně účinné. Děti mohly označit i více možností. Četnost použitých řešení problému je vyjádřena také v %. Přičemž základ 100 % je 13 kyberšikanovaných respondentů. Zjištěná data nám vyjadřuje ilustrace číslo 3.

Ilustrace 3: Strategie řešení kyberšikany a účinnost daného řešení.

Podíváme-li se na ilustraci číslo 3 zjistíme, že všechny strategie řešení kyberšikany vykazovaly dle dětí velmi vysoké procento úspěšnosti. Prakticky všechny se dostaly přes 50% hranici mimo jediné strategie „zasmál jsem se

tomu“, ale i tato strategie se k této hranici blíží. Pokud byla dětmi použita strategie, která odhalovala kyberšikanu, úspěšnost se zvýšila a to až k 80% hranici u strategie oznámil jsem to policii. Ale ani jiné strategie, které vedly k prozrazení kyberšikany, potažmo pachatele si nevedly špatně.

Z této charakteristiky lze usoudit, že námi zkoumaná kyberšikana na základní škole nevykazuje vysokou intenzitu, protože i když děti volí pasivní řešení a nedělají nic, kyberšikana většinou po čase sama odezní. Pokud děti zvolí aktivní přístup a kyberšikanu zveřejní, nebo nahlásí, útočník se stáhne a v kyberšikaně nepokračuje. Tato skutečnost se jeví jako velmi pozitivní a ukazuje, že se útočníci obávají prozrazení a postihu svého nevhodného chování. Také je velmi důležité, že poměrně hodně dětí uvedlo, že se dokázaly s problémem kyberšikany svěřit dospělým osobám. Tato zjištění dokládají skutečnost, že v Bílé Třemešné funguje účinná sociální kontrola, která brání rozvoji kyberšikany.

4.5.3 Nebezpečnost sociálních sítí

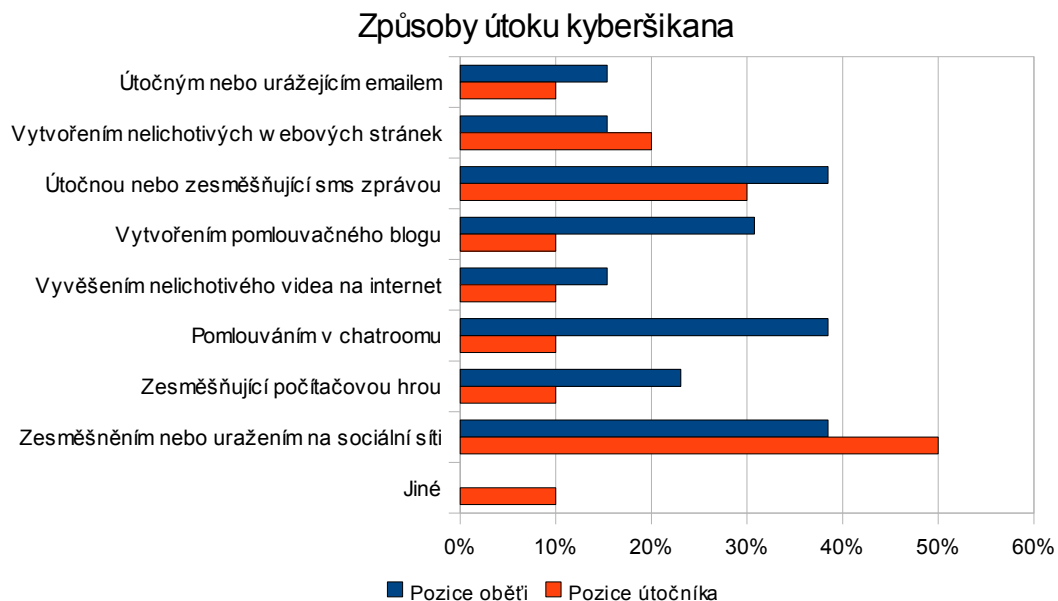
Děti si nejčastěji stěžují, že jsou kyberšikanovány za pomoci sms zpráv, pomlouváním v chatroomu a na sociálních sítích. Zjištěnou četnost útoků znázorňujeme v ilustraci číslo 4. Děti v dotazníku odpovídaly na otázku: *Bylo ti v posledních 6 měsících ublíženo, nebo jsi byl zesměšněn způsobem, který je zde uveden?* Respondenti volili jednu, nebo více z devíti možných odpovědí. Údaje v grafu jsou uvedeny v procentech, která jsou vztažena k počtu kyberšikanou zasažených dětí.

Obdobným způsobem jako u obětí jsme se zeptali i útočníků. Agresoři se nejčastěji doznávají, že kyberšikanují za pomoci sociálních sítí, následují sms zprávy a třetí místo zaujímají nelichotivé webové stránky. K tomuto výsledku jsme došli tak, že jsme dětem dali opět na výběr devět možností provádění

kyberútoku. Úkolem dětí bylo označit, který způsob útoku v posledních šesti měsících použily. Děti mohly označit i více možností. Graf je vyjádřen v procentech, která jsou vztažena k počtu kyberútočníků.

Z grafu je patrné, že děti využívají nejjednodušší možnosti elektronického útoku. Je velice pravděpodobné, že půtky a rozepře ze školního prostředí se přenáší na internet, kde dále pokračuje výměna názorů elektronickou cestou. Sofistikovanějších kyber – útoků je podstatně méně. Jenom dva chlapci, jeden ze sedmého a druhý z osmého ročníku uvedli, že byli šikanováni dehonestujícím videem.

Nebezpečnost sociálních sítí pro děti není dána jen četností námi zjištěných útoků, ale také jejich velkou oblibou u dětí. Viz ilustrace číslo 2. Po hraní her je sociální síť a chatroom druhou a třetí nejoblíbenější zábavou dětí. Sociální sítě se vyznačují kombinací tří nebezpečných charakteristik a to vysokou oblíbeností u všech dětí, vysokou oblíbeností u útočníků a snadností provedení útoku.

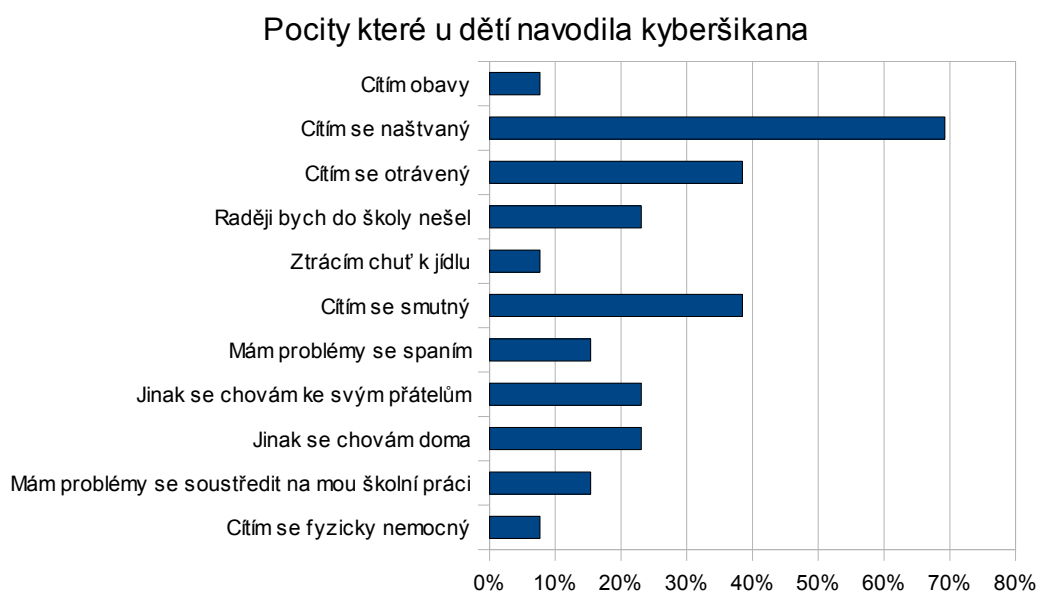
Ilustrace 4: Způsoby útoku kyberšikany, z pozice oběti a pozice útočníka.

4.5.4 Reakce dětí na kyberšikanu

Většina dětí uvádí, že u nich kyberšikana navozuje pocit naštvání, smutku a otravy (69 %) respondentů. Tato část dětí se nám jeví jako méně problémová.

Je zde ale i druhá minoritní skupina, která je tvořena čtyřmi dětmi. U těchto dětí se nám objevily horší reakce na kyberšikanu. Děti si stěžují na horší spánek, jiné chování k přátelům a rodině, raději by nechodily do školy a jeden žák dokonce cítí obavy. Tyto reakce jsme zaznamenali u dvou chlapců ze sedmé třídy, jednoho chlapce z osmé třídy a dívky ze třídy šesté. U všech chlapců jsou přítomny tvrdší a sofistikovanější způsoby kyberšikany (video, urážlivá hra). Dívka i chlapci jsou také napadáni na sociálních sítích a chatroomu. U dívky a obou chlapců ze sedmé třídy jsme zaznamenali i projevy šikany prosté. Tito čtyři žáci se nám jeví jako nejvíce „problémoví“ z celého výzkumného vzorku.

Na ilustraci číslo 5 máme graficky znázorněny zjištěné pocity a reakce dětí, které u nich šikana navozuje. Děti odpovídaly na otázku, jaké pocity v nich kyberšikana vzbudila a měly možnost výběru z jedenácti možných odpovědí. Také mohly označit více než jednu odpověď. Graf je vyjádřen v procentech, která jsou vztažena k počtu kyberšikanou zasažených dětí.

Ilustrace 5: Pocity dětí, které byly zasaženy kyberšikanou, v pozici oběti.

5 Závěr

Souhrn zjištěných dat

Pomocí dotazníkového šetření devadesáti dětí od páté do deváté třídy základní školy v Bílé Třemešné jsme zjistili, že s kyberšikanou se setkala 14 % dětí, 9 % dětí uvedlo, že byly obětí kyberšikany zřídka. 6 % dětí uvedlo, že se staly obětí občas. Žádný z respondentů se s kyberšikanou nesetkal často, nebo velmi často. Chlapci se obětí kyberšikany stali v 17 % případů, dívky v 11 %. U 69 % dětí zasažených kyberšikanou se nám potvrdila i šikana prostá. Kyberagresory byli nejčastěji chlapci a to až v 90 % případů. Také 46 % respondentů uvedlo, že byli šikanováni dětmi ze stejného ročníku. Kyberšikanu prováděl jen jeden útočník a to v 69 % případech. Kyberšikana u dětí nejčastěji navodila pocit „naštvaní“ v 69 % případů. U čtyř kyberšikanovaných dětí jsme ale zaznamenali horší reakce a to včetně fyziologických. Děti se nejčastěji šikanovaly za pomoci sms zpráv, pomlouváním v chatroomu a na sociálních sítích. Nejoblíbenější strategií řešení kyberšikany u dětí je říci útočníkovi, aby zanechal svého jednání. Nejúčinnější strategií řešení kyberšikany, bylo dle dětí informovat policii, u této strategie byla 80% pozitivní korekce. Velmi dobře se ale umístily všechny strategie, u kterých došlo ke zveřejnění kyberšikany. Že kyberšikanuje spolužáky, se přiznává 11 % dětí, (9 % zřídka, 2 % velmi často). Kyberšikanu z pozice třetí osoby zaznamenalo 21 % dětí, 19 % dětí ji zaznamenalo zřídka, 6 % občas, 1 % často a 6 % velmi často.

Spolu s kyberšikanou jsme u zkoumaného vzorku zjistili i případy klasické šikany v 18 % případů z pozice oběti. 26 % dětí se nám přiznalo, že někdy šikanují své spolužáky.

Úsudek

Zjištěná data potvrzují, že se kyberšikana etablovala po boku klasické šikany do námi zkoumané základní školy. Děti jsou dostatečně sžité s moderními komunikačními prostředky a neváhají je používat k prosazování svých cílů a to zejména chlapci. Toto názorně dokládá skutečnost, že procentuální zastoupení klasické šikany a kyberšikany je velmi blízké, (18% klasická šikana typu 1, 14% klasická šikana typu 2 shodně s kyberšikanou). Šikana a kyberšikana na námi zkoumané základní škole je tedy pod hranicí celorepublikového průměru, který z jiných publikovaných výzkumů odhaduji kolem 20 %. Velmi pozitivně lze hodnotit poměrně malou intenzitu zjištěné kyberšikany, ale i šikany. S největší pravděpodobností výskyt šikany a kyberšikany kladně ovlivnila skutečnost, že Bílá Třemešná je menší obec, která má zhruba 1300 obyvatel. Rodiče dětí se v obci dobře znají a mají k sobě blíže, než ve velkých městech. Proto i řešení problémů šikany zde má více možností. Určitě se kladně projevuje i průměrný počet 18 žáků na třídu.

Velkým překvapením bylo zjištění, že rodiče silně podceňují rizika spojená s elektronickými komunikačními prostředky a i svým nejmenším dětem umožňují přístup na internet z dětského pokoje.

Jedním z pozitivních zjištění výzkumu byla skutečnost, že velké procento dětí se shodlo na tom, že se dá proti kyberšikaně dobře bránit. Všechny zkoumané strategie řešení kyberšikany dosáhly dobrých výsledků. Strategie, při kterých došlo k uveřejnění kyberšikany vykazovaly účinnost vysokou. Toto zjištění prokazuje, že intenzita kyberšikany mezi dětmi je nízká a hodně případů kyberšikany odezní samovolně. Z odpovědí dětí bylo také zřejmé, že se děti na základní škole v Bílé Třemešné dokáží s problémem kyberšikany svěřit dospělým osobám.

Výzkumem se nám také potvrdila vysoká nebezpečnost sociálních sítí pro děti.

Doporučení učitelům ZŠ v Bílé Třemešné

- Na základní škole v Bílé Třemešné lze doporučit učitelům zejména monitorovat výskyt šikany a kyberšikany. V případě objevení kyberšikany, ze zjištěných výsledků vyplývá, že k potlačení tohoto patologického jednání, by měla postačit „pouhá“ hrozba postihem.
- Také doporučujeme učitelům, aby svoji pozornost větší měrou směřovali na chlapce a to hlavně z důvodu jejich zvýšeného potenciálu kyberagrese.
- Ze zjištěných výsledků kyberšikany a šikany se nám jeví jako nejrizikovější sedmá třída. Zejména s ohledem na zjištěné pocity dětí zasažených šikanou a kyberšikanou. Proto lze doporučit pedagogům, aby se na tuto třídu více zaměřili..
- Na hodinách informatiky děti informovat o nebezpečnosti sociálních sítí.

6 Seznam použité literatury

1. BRTNICKÁ, M., 2012. *Dotazník pro mapování kyberšikany ve škole – vzorová verze*. Bezpečně v kyberprostoru, Jmskoly.cz. [online] [cit. 20. března 20102] Dostupné z: <http://www.jmskoly.cz/bezpecne_v_prostoru/198ed472-3972-11e1-bfdf-18a905489179>
2. ČÍRTKOVÁ, L., 2004 *Forenzní Psychologie*. 1. Plzeň : Aleš Čeněk, 431 s. ISBN 80-7178-737-X.
3. ČÍRTKOVÁ, L., 2008. *Moderní psychologie pro právníky : Domácí násilí, stalking, predikce násilí*. 1. Praha : Grada Publishing, 160 s. ISBN 978-80-247-2207-8.
4. HARTL, P., HARTLOVA, H., 2009. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 776 s. ISBN 978-80-7367-569-1
5. HYMEL, S., et al., 2009. *Bullying at School and Online : quick facts for parents* [online]. Education.com : American Association of School Administrators, [cit. 23. listopadu 2011]. 32 s. Dostupné z WWW: <<http://www.education.com/static/ebook/education-com-bullying-ebook.pdf>>. [e-kniha]
6. KOLÁŘ, M., 1997. *Skrytý svět šikanování ve školách : Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. Praha : Portál. ISBN 80-7178-123-1.
7. KOLÁŘ, M., 2005. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 272 s. ISBN 80-7367-014-3

8. KOLÁŘ, M., 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. Praha : Portál. ISBN 978-80-7367-871-5.
9. KOPECKÝ, K., 2010a. *Kybergrooming : Nebezpečí kyberprostoru* [online]. 1. Olomouc : E-nebezpečí, [cit. 27. října 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd>>. ISBN 978-80-254-7573-7. [e-kniha]
10. KOPECKÝ, K., 2010b. *Stalking a kyberstalking : Nebezpečné pronásledování* [online]. 1. Olomouc : E-nebezpečí, [cit. 27. října 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd>>. ISBN 978-80-254-7737-3.
11. KREJČÍ, V., 2010. *Kyberšikana : Kybernetická šikana* [online]. 1. Olomouc : E-nebezpečí, [cit. 27. října 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd>>. ISBN 978-80-254-7791-5. [e-studie]
12. KREJČÍ, V., KOPECKÝ, K., 2011. *Nebezpečí elektronické komunikace 2: Zpráva z výzkumného šetření realizovaného v rámci projektu E-Bezpečí – nebezpečí elektronické komunikace pro žáky i učitele* [online]. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci. 13.02.2011 [cit. 28. února 2012]. Dostupné z: <http://prvok.upol.cz/index.php/ke-staeni/cat_view/19-vyzkumne-zpravy>
13. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. *Vývojová psychologie 2., aktualizované vydání*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, 368 s. ISBN 80-247-1284-

14. LOVASOVÁ, L., 2006. *Šikana* [online]. 1. Praha : Vzdělávací institut ochrany dětí, [cit. 29. října 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.icm.cz/files/Sikana.pdf>>. ISBN 80-86991-65-2. [e-kniha]
15. MARINI, Z, et al. 2011. *Education.com* [online]. Bullying Special Edition Contributor. [cit. 9. listopadu 2011]. What's a Bully-Victim? . Dostupné z WWW: <<http://www.education.com/reference/article/what-is-a-bully-victim/>>. [webová stránka]
16. MARTÍNEK, Z., 2009. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. Praha : Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2310-5.
17. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení*. Praha : MŠMTV, 2008. 12 s. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>>. Č.j. 24 246/2008-6.
18. MORA-MERCHÁN, J., ORTEGA, R., del REY, R., MOLDONADO, A., 2010 *Transnational comparative analysis: The situation in Europe* [online]. CyberTraining, Project N° 142237-LLP-1-2008-1-DE-LEONARDO-LMP, [cit. 26. února 2012]. Dostupné z: <<http://www.cybertraining-project.org/page.php?lang=En&page=8>>
19. OLWEUS, D., *Dotazník šikana*. Materiál získaný v průběhu studia na TU v Liberci.

20. OTMAR–SZTEJN, M., 2009. Bezpečnost dětí na internetu : Výzkum českého internetu. *Saferinternet.cz : Výzkum: Bezpečnost dětí na internetu 2009* [online]. Praha : Gemius, [cit. 21. října 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.saferinternet.cz/vyzkumy>>. [e-příspěvek]
21. PEŠAT, Pavel., 2011. Rizikové jevy související s využíváním informačních a komunikačních technologií – kyberšikana. *Speciální pedagogika: Časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2011, 1, s. 33 – 46. ISSN 1211-2720. [článek]
22. PEŠATOVÁ, I., 2007. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. 1. vyd. Liberec: TU v Liberci. ISBN 978-80-7372-291-3
23. PRAŠKO, Ján, a kol., 2003. *Poruchy osobnosti*. 1. Praha : Portál. ISBN 80-7178-737-X.
24. RAMBOUSEK, A., 2003. Historie mobilní komunikace. *Fakulta informatiky Masarykovy univerzity*. [online], [cit. 20. října 2011]. Dostupný z WWW: <http://www.fi.muni.cz/usr/jkucera/pv109/2003/xrambous_index.htm>. [e-článek]
25. Research. *Cyberbullying Research Center* [online]. 2012 [cit. 26. února 2012]. Dostupné z: <<http://www.cyberbullying.us/research.php>>
26. ROGERS, V., 2011. *Kyberšikana : Pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. 1. Praha : Portál. ISBN 978-80-7367-984-2.

27. ROTTOVÁ, Nina, et al., 2009. *Kyberšikana a její prevence - příručka pro učitele* : [online]. Pro město Plzeň zpracovala společnost Člověk v tísni, o.p.s., pobočka Plzeň. 1. Plzeň : Dragon - press, [cit. 7. listopadu 2011]. 108 s. Dostupné z: WWW: <http://varianty.cz/download/pdf/texts_160.pdf>. ISBN 978-80-86961-78-1. [e-kniha]
28. ŘÍČAN, P., 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. Praha : Portál. ISBN 80-7178-049-9
29. *Stop cyberbullying* [online]. [cit. 7. listopadu 2011]. What methods work with the different kinds of cyberbullies. Dostupné z WWW: <<http://www.stopcyberbullying.org/parents/howdoyouhandleacyberbully.html>>. [webová stránka]
30. ŠVINGALOVÁ, D., PEŠATOVÁ, I., 2006. *Metodika tvorby odborných prací*. 1. Liberec : TU v Liberci, 39 s. ISBN 80-7372-104-X.
31. ŠVINGALOVÁ, D., PEŠATOVÁ, I., 2006. *Uvedení do výzkumu a metodika tvorby bakalářské práce*. Liberec : TU v Liberci, 2006. 78 s. ISBN 80-7372-046-9.
32. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie pro obor penitenciární péče*. 1. vyd. Liberec: TU v Liberci, 2008. 124 s. ISBN 978-80-7372-307-1
33. VÁGNEROVÁ, M., 2000. *Vývojová psychologie : dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 528 s. ISBN 80-7178-308-0

34. VÁGNEROVÁ, M., 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšířené a přepracované. Vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4.
35. VEČERKA, K., HOLAS, J., ŠTĚCHOVÁ, M., DIBLÍKOVÁ, S., 2000. *Sociálně patologické jevy u dětí: Závěrečná zpráva z výzkumu*. 1. vyd. Praha: Kufr, 210 s. ISBN 80-86008-74-6
36. Výsledky výzkumu Kybersikana na českých školách. *Minimalizace šikany: Informační portál o šikaně na školách* [online]. 2009 [cit. 26. února 2012]. Dostupné z: <<http://www.minimalizacesikany.cz/component/content/article/44-fenomen-kybersikana/269-kybersikana-na-ceskych-skolach>>

Přílohy

Dotazník Kyberšikana

Předem děkuji za pravdivé vyplnění.

Třída: _____ Věk: _____ Pohlaví: ☐ chlapec ☐ dívka

1. Jak často jsi připojený/á k internetu? (Zaškrtni jen jedno políčko.)

☐ Jednou týdně ☐ Několikrát za týden ☐ Každý den

2. V průměru, jak moc času trávíš na počítači v jednom dnu? (Zaškrtni jedno políčko.)

☐ Půl hodiny ☐ Hodinu ☐ 1-3 hodiny ☐ Více než 3 hodiny

3. Kde nejčastěji surfuješ na internetu? (Zaškrtni jen jedno políčko.)

☐ Doma ☐ Ve škole, školní družině ☐ U kamaráda (kamarádky)
☐ Jinde

4. Máš přístup na internet ve svém pokoji? (Zaškrtni jen jedno políčko.)

☐ Ano ☐ Ne

5. Máš ze svého mobilního telefonu přístup na internet? (Zaškrtni jen jedno políčko.)

☐ Ano ☐ Ne

6. Co obvykle děláš na internetu? (Můžeš zaškrtnout i více možností.)

☐ tvořím webové stránky ☐ posílám zprávy ☐ chatuji

☐ hraji hry ☐ surfuji ☐ stahuji obrázky/video

☐ stahuji hudbu ☐ jsem na sociálních sítích (např. facebook, myspace, se-

cond life)

☐ posílám e-maily ☐ jiné např:

7. Stalo se ti v posledních 6 měsících to, že by tě někdo opakovaně zesměšňoval, vyhrožoval ti, bil tě nebo ti bral tvé věci? (Zaškrtni jen jedno políčko.)

☐ Vůbec ☐ Často (dvakrát za měsíc)
☐ Zřídka (1× až 3× v posledních 6 měsících) ☐ Velmi často (každý týden)
☐ Občas (3× až 6× v posledních 6 měsících)

8. Zažil jsi v posledních 6 měsících opakované, záměrné vyčlenění z aktivity, rozšiřování pomluv o tobě, nebo se s tebou kamarádi přestali bezdůvodně bavit? (Zaškrtni jen jedno políčko.)

☐ Vůbec ☐ Často (dvakrát za měsíc)
☐ Zřídka (1× až 3× v posledních 6 měsících) ☐ Velmi často (každý týden)
☐ Občas (3× až 6× v posledních 6 měsících)

9. Bylo ti v posledních 6 měsících ublíženo, nebo jsi byl zesměšněn způsobem, který je zde uveden? (Můžeš zaškrtnout i více možností.)

☐ útočným nebo urážejícím e-mailem
☐ vytvořením nelichotivých webových stránek o tobě
☐ útočnou nebo zesměšňující SMS zprávou
☐ vytvořením pomlouvačného blogu o tobě
☐ vyvěšením nelichotivého videa na internet
☐ pomlouváním v chatroomu (např. QIP, ICQ, Skype)
☐ tebe zesměšňující počítačovou hrou
☐ zesměšněním, nebo uražením na sociální síti (např. facebook)
☐ jiné např:

10. Jak často se tak stalo? (Zaškrtni jen jedno políčko.)

- ☐ Vůbec (přejdi na otázku č. 16) ☐ Často (dvakrát za měsíc)
- ☐ Zřídka (1× až 3× v posledních 6 měsících) ☐ Velmi často (každý týden)
- ☐ Občas (3× až 6× v posledních 6 měsících)

11. Jaké pocity to v tobě vzbudilo? (Můžeš zaškrtnout i více možností.)

- ☐ cítím obavy ☐ jinak se chovám ke svým přátelům
- ☐ cítím se naštvaný/á ☐ jinak se chovám doma
- ☐ cítím se otrávený/á ☐ mám problémy se soustředit na mou
- ☐ raději bych do školy nešel/la školní práci
- ☐ ztrácím chuť k jídlu ☐ cítím se fyzicky nemocný/á (např. bolest
- ☐ cítím se smutný/á břicha, hlavy, škrábání v krku)
- ☐ mám problémy se spaním

12. Ze kterého ročníku byl žák (žákyně), nebo žáci (žákyně), kteří Tě šikanovali? (Zaškrtni jen jedno políčko.)

- ☐ ze stejného ročníku jako jsem já ☐ z vyššího ročníku
- ☐ z nižšího ročníku ☐ byl, byla (nebo byli) z různých ročníků
- ☐ nevím kdo mě šikanoval, (neznám původce šikany)

13. Kolika žáky jsi byl/byla šikanován/a? (Zaškrtni jen jedno políčko.)

- ☐ většinou jedním žákem (žákyní) ☐ většinou 2 až 3 žáky (žákyněmi)
- ☐ většinou 4 až 9 žáky (žákyněmi) ☐ většinou více než 9 žáky (žákyněmi)
- ☐ nedokáži (neumím) říci kolika žáky (žákyněmi)

14. Byl/a jsi šikanován/a chlapci nebo děvčaty? (Zaškrtni jen jedno políčko.)

- ☐ jenom chlapci ☐ převážně chlapci ☐ jak chlapci, tak
- ☐ převážně dívkami ☐ jenom dívkami ☐ nevím kdo mě

šikanoval, (ne-
znám původce šikany)

15. Vyzkoušel/a jsi některé z uvedených řešení tvojí situace?

Zaškrtni ta řešení, o které ses pokusil/a:		Zakroužkuj, jak moc bylo řešení účinné:				
		Vůbec to nebylo účinné			Zaúčinkovalo to na 100%	
	Řekl/a jsem těm, kteří mi ubližovali, aby přestali.	1	2	3	4	5
	Utekl/a jsem.	1	2	3	4	5
	Neudělal/a jsem nic.	1	2	3	4	5
	Zůstal/a jsem off-line.	1	2	3	4	5
	Oplatil/a jsem to stejným způsobem.	1	2	3	4	5
	Řekl/a jsem to kamarádovi, který byl on-line.	1	2	3	4	5
	Řekl/a jsem to kamarádovi ze školy.	1	2	3	4	5
	Řekl/a jsem to rodičům.	1	2	3	4	5
	Řekl/a jsem to sourozenci.	1	2	3	4	5
	Řekl/a jsem to učiteli.	1	2	3	4	5
	Informoval/a jsem policii.	1	2	3	4	5
	Zasmál/a jsem se tomu.	1	2	3	4	5
	Smazal/a jsem to.	1	2	3	4	5
	Zablokoval/a jsem to, co bylo on-line.	1	2	3	4	5
	Změnil/a jsem si ID nebo přezdívku.	1	2	3	4	5
	Vytiskl/a jsem si to a ukázal/a někomu dalšímu.	1	2	3	4	5
	Oznámil/a jsem nevhodné chování vůči mně internetovému nebo telefonnímu	1	2	3	4	5

	operátorovi.					
	Jiné – popiš prosím:	1	2	3	4	5

16. Nazýval/a jsi v posledních 6 měsících opakovaně někoho jiného hanlivými jmény, ubližoval/a jsi někomu, uhodil/a nebo zbil/a si někoho, ukradl/a jsi někomu něco?(Zaškrtni jen jedno políčko.)

- ☐ Vůbec
 ☐ Často (dvakrát za měsíc)
 ☐ Zřídka (1× až 3× v posledních 6 měsících)
 ☐ Velmi často (každý týden)
 ☐ Občas (3× až 6× v posledních 6 měsících)

17. Úmyslně jsi během posledních 6 měsíců nepřijal/a někoho do společné aktivity, rozšiřoval/a jsi o něm pomluvy, zajistil/a jsi, aby se s někým někdo přestal kamarádit? (Zaškrtni jen jedno políčko.)

- ☐ Vůbec
 ☐ Často (dvakrát za měsíc)
 ☐ Zřídka (1× až 3× v posledních 6 měsících)
 ☐ Velmi často (každý týden)
 ☐ Občas (3× až 6× v posledních 6 měsících)

18. Použil/a jsi některý z následujících prostředků k ublížení nebo zesměšnění někoho v posledních 6 měsících? (Můžeš zaškrtnout i více možností.)

- ☐ e-mail
☐ vytvoření nelichotivých webových stránek o někom
☐ SMS zpráva
☐ tvorba hanlivého blogu o někom
☐ vytvoření nelichotivého videa o někom
☐ pomlouváním v chatroomu (např. QIP, ICQ, Skype)
☐ vytvořením zesměšňující počítačové hry o někom

☐ sociální sítě (např. facebook)

☐ jiné např:

19. Jak často to děláš? (Zaškrtni jen jedno políčko.)

☐ Vůbec

☐ Často (dvakrát za měsíc)

☐ Zřídka (1× až 3× v posledních 6 měsících)

☐ Velmi často (každý týden)

☐ Občas (3× až 6× v posledních 6 měsících)

**20. Byl/a jsi někdy svědkem něčeho podobného v posledních 6 měsících?
(Zaškrtni jen jedno políčko.)**

☐ Vůbec

☐ Často (dvakrát za měsíc)

☐ Zřídka (1× až 3× v posledních 6 měsících)

☐ Velmi často (každý týden)

☐ Občas (3× až 6× v posledních 6 měsících)

Tabulky výsledků zjištěných výzkumem

Zažil jsi v posledních 6 měsících opakovaně záměrné vyčlenění z aktivity, rozšiřování pomluv o tobě nebo se s tebou kamarádi přestali bezdůvodně bavit?							souběh šikana typ 1 a typ 2
	počet dětí	Vůbec	Zřídka	Občas	Často	Velmi často	
5 třída chlapci	13	13	0	0	0	0	0
5 třída dívky	10	10	0	0	0	0	0
6 třída chlapci	7	6	0	0	0	1	1
6 třída dívky	3	2	1	0	0	0	1
7 třída chlapci	11	9	0	1	0	1	2
7 třída dívky	6	2	4	0	0	0	2
8 třída chlapci	14	12	1	0	1	0	1
8 třída dívky	7	5	1	1	0	0	1
9 třída chlapci	7	4	2	0	1	0	1
9 třída dívky	12	11	1	0	0	0	0
celkem	90	74	10	2	2	2	9
celkem v %	100%	82%	11%	2%	2%	2%	10%

Stalo se ti v posledních 6 měsících to, že by tě někdo opakovaně zesměšňoval, vyhrožoval ti, bil tě nebo ti bral tvé věci?						
	počet dětí	Vůbec	Zřídka	Občas	Často	Velmi často
5 třída chlapci	13	12	1	0	0	0
5 třída dívky	10	10	0	0	0	0
6 třída chlapci	7	5	1	0	1	0
6 třída dívky	3	2	1	0	0	0
7 třída chlapci	11	9	0	1	1	0
7 třída dívky	6	4	0	2	0	0
8 třída chlapci	14	11	2	0	1	0
8 třída dívky	7	6	0	0	1	0
9 třída chlapci	7	6	1	0	0	0
9 třída dívky	12	12	0	0	0	0
celkem	90	77	6	3	4	0
celkem v %	100%	86%	7%	3%	4%	0%

Nazýval jsi opakovaně někoho jiného hanlivými jmény, ubližoval jsi někomu, uhodil nebo zbil jsi někoho, ukradl jsi někomu něco?						
	počet dětí	Vůbec	Zřídka	Občas	Často	Velmi často
5 třída chlapci	13	13	0	0	0	0
5 třída dívky	10	10	0	0	0	0
6 třída chlapci	7	5	0	0	0	2
6 třída dívky	3	0	2	0	1	0
7 třída chlapci	11	6	2	3	0	0
7 třída dívky	6	4	1	1	0	0
8 třída chlapci	14	12	0	0	0	2
8 třída dívky	7	6	1	0	0	0
9 třída chlapci	7	1	2	1	0	3
9 třída dívky	12	10	2	0	0	0
celkem	90	67	10	5	1	7
celkem v %	100%	74%	11%	6%	1%	8%

Úmyslně jsi nepřijal někoho do společné aktivity, rozšiřoval jsi o něm pomluvy, zajistil jsi, aby se s někým někdo přestal kamarádit?					
	Vůbec	Zřídka	Občas	Často	Velmi často
5 třída chlapci	13	0	0	0	0
5 třída dívky	10	0	0	0	0
6 třída chlapci	7	0	0	0	0
6 třída dívky	3	0	0	0	0
7 třída chlapci	7	4	0	0	0
7 třída dívky	5	1	0	0	0
8 třída chlapci	13	0	0	1	0
8 třída dívky	6	1	0	0	0
9 třída chlapci	5	1	0	0	1
9 třída dívky	12	0	0	0	0
celkem	81	7	0	1	1
celkem v %	90%	8%	0%	1%	1%

Děti zasažené kyberšikanou v posledních 6 měsících							Souběh šikany a kyberšikany
	počet dětí	Vůbec	Zřídka	Občas	Často	Velmi často	
5 třída chlapci	13	12	1	0	0	0	0
5 třída dívky	10	10	0	0	0	0	0
6 třída chlapci	7	6	1	0	0	0	1
6 třída dívky	3	2	1	0	0	0	1
7 třída chlapci	11	9	0	2	0	0	2
7 třída dívky	6	5	1	0	0	0	1
8 třída chlapci	14	9	2	3	0	0	3
8 třída dívky	7	7	0	0	0	0	0
9 třída chlapci	7	7	0	0	0	0	0
9 třída dívky	12	10	2	0	0	0	1
celkem	90	77	8	5	0	0	9
celkem v %	100%	86%	9%	6%	0%	0%	10%

Ze kterého ročníku byli žáci kteří tě kyberšikanovali?						
	počet obětí kyberšikany	ze stejného ročníku jako jsem já	z nižšího ročníku	z vyššího ročníku	byli z různých ročníků	nevím kdo mě šikanoval
5 třída chlapci	1	1	0	0	0	0
5 třída dívky	0	0	0	0	0	0
6 třída chlapci	1	1	0	0	0	0
6 třída dívky	1	0	0	0	0	1
7 třída chlapci	2	1	0	1	0	0
7 třída dívky	1	1	0	0	0	0
8 třída chlapci	5	2	0	2	0	1
8 třída dívky	0	0	0	0	0	0
9 třída chlapci	0	0	0	0	0	0
9 třída dívky	2	0	1	0	1	0
celkem	13	6	1	3	1	2
celkem v %	100%	46%	8%	23%	8%	15%

Kolika žáky jsi byl kyberšikanován?						
	počet obětí kyberšikany	jedním žákem	2 až 3 žáky	4 až 9 žáky	více než 9 žáky	nedokáží říci kolika žáky
5 třída chlapci	1	1	0	0	0	0
5 třída dívky	0	0	0	0	0	0
6 třída chlapci	1	1	0	0	0	0
6 třída dívky	1	1	0	0	0	0
7 třída chlapci	2	1	1	0	0	0
7 třída dívky	1	0	0	0	0	1
8 třída chlapci	5	3	0	0	0	2
8 třída dívky	0	0	0	0	0	0
9 třída chlapci	0	0	0	0	0	0
9 třída dívky	2	2	0	0	0	0
celkem	13	9	1	0	0	3
celkem v %	100%	69%	8%	0%	0%	23%

Byl jsi kyberšikanován chlapcem nebo děvčetem?							
	počet obětí kyberšikany	jenom chlapci	převážně chlapci	jak chlapci tak dívkami	převážně dívkami	jenom dívkami	nevím kdo mě šikanoval
5 třída chlapci	1	0	0	0	0	0	1
5 třída dívky	0	0	0	0	0	0	0
6 třída chlapci	1	1	0	0	0	0	0
6 třída dívky	1	1	0	0	0	0	0
7 třída chlapci	2	1	0	1	0	0	0
7 třída dívky	1	0	0	0	0	0	1
8 třída chlapci	5	3	0	0	0	0	2
8 třída dívky	0	0	0	0	0	0	0
9 třída chlapci	0	0	0	0	0	0	0
9 třída dívky	2	0	0	0	2	0	0
celkem	13	6	0	1	2	0	4
celkem v %	100%	46%	0%	8%	15%	0%	31%

Jak často ubližuješ pomocí kyberšikany?						
	počet dětí	Vůbec	Zřídka	Občas	Často	Velmi často
5 třída chlapci	13	13	0	0	0	0
5 třída dívky	10	10	0	0	0	0
6 třída chlapci	7	5	1	0	0	1
6 třída dívky	3	3	0	0	0	0
7 třída chlapci	11	7	4	0	0	0
7 třída dívky	6	6	0	0	0	0
8 třída chlapci	14	13	0	0	0	1
8 třída dívky	7	6	1	0	0	0
9 třída chlapci	7	5	2	0	0	0
9 třída dívky	12	12	0	0	0	0
celkem	90	80	8	0	0	2
celkem v %	100%	89%	9%	0%	0%	2%

Byl jsi někdy svědkem kyberšikany v posledních 6 měsících?						
	počet dětí	Vůbec	Zřídka	Občas	Často	Velmi často
5 třída chlapci	13	12	1	0	0	0
5 třída dívky	10	10	0	0	0	0
6 třída chlapci	7	6	0	0	0	1
6 třída dívky	3	2	0	0	0	1
7 třída chlapci	11	8	3	0	0	0
7 třída dívky	6	2	3	1	0	0
8 třída chlapci	14	10	2	0	1	1
8 třída dívky	7	1	2	4	0	0
9 třída chlapci	7	2	3	0	0	2
9 třída dívky	12	9	3	0	0	0
celkem	90	62	17	5	1	5
celkem v %	100%	69%	19%	6%	1%	6%